

SISUKORD

AINEVALDKOND: SOTSIAALAINED	4
ÜLDOSA	4
AINEKAVA	12
ÕPPEAINE NIMETUS: AJALUGU	12
Õppeaine kirjeldus, sh ainespetsiifikast lähtuvad erisused	12
Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud	15
Õpitulemused	15
Õppesisu.....	18
1. kursus	18
Antiikaeg ja Eesti esiaeg	18
Keskaeg	23
2.kursus	28
Varauusaeg	28

Uusaeg.....	33
3. kursus	40
Lähiajalugu I	40
Lähiajalugu II	44
ÕPPEAINE NIMETUS: INIMESEÕPETUS	50
KURSUS “PEREKONNAÕPETUS”	50
Õppeaine kirjeldus, sh ainespetsiifikast lähtuvad erisused	50
Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud	50
Õpitulemused	52
Õppesisu.....	53
ÕPPEAINE NIMETUS: ÜHISKONNAÕPETUS.....	58
Õppeaine kirjeldus, sh ainespetsiifikast lähtuvad erisused	58
Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud	60
1. kursus	61

2. kursus	73
AJALOO VALIKKURSUSED	81
Ajaloo valikkursus „Üldajalugu – maailma ajalugu: tsivilisatsioonid väljaspool Euroopat“	81
Kursuse lühikirjeldus	81
Ajaloo valikkursus „Üldajalugu – Euroopa maade ja Ameerika Ühendriikide ajalugu“	86

AINEVALDKOND: SOTSIAALAINED

ÜLDOSA

VALDKONNAPÄDEVUS

Sotsiaalsainete pädevusega taotletakse õppija toimetulekut iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus - enesemääratluspädevus), suutlikkust toimida lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemine erinevates sotsiaalsedes kontekstides - sotsiaalne pädevus), valmisolekut ja oskust olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonnaelu korraldamise vormid - kodanikupädevus), oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldnimlikest väärtustest.

Sotsiaalsainete õpetamise kaudu taotletakse, et gümnaasiumi lõpuks õpilane:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldnimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või

inimsusevastased;

6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurerinevusi;

7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija;

8) võtab vastutuse inimesena, kodanikuna, perekonna- ja ühiskonnaliikmena.

ÕPPEAINED JA NENDE JAOTUS KLASSITI:

Õppeaine	10. klass	11. klass	12. klass
Ajalugu	2 kursust (2 tundi nädalas)	2 kursust (2 tundi nädalas)	2 kursust (2 tundi nädalas)
Ühiskonnaõpetus	-	-	2 kursust (2 tundi nädalas)
Inimeseõpetus	-	-	1 kursus (1 tund nädalas)

KONKREETSEM LÕIMING, KÕIGI ÜLDPÄDEVUSTE SAAVUTAMINE JA KÕIGI ÕPPEKAVA LÄBIVATE TEEMADE KÄSITLEMINE AINEVALDKONNAS

Sotsiaalsainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest. Sotsiaalsainete õppimine aitab arendada tervikpilti ühiskonnast ning kujundab oskust

mõista minevikunähtuste alusel toimuvat arengut. Sotsiaalsainete vahendusel areneb võime näha ühiskonna arengus erinevaid seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskondlikest väärtustest, normidest ja reeglitest; toimida kõlbelise ja vastutustundliku inimesena ning ühiskonnaliikmena. Sotsiaalsainete teemade käsitlemisega toetatakse soolise võrdõiguslikkuse edendamist ühiskonnas.

Ajalooõpetuse eesmärk on kujundada õppijaid, kes on suutelised analüüsima ja mõistma maailma, milles nad elavad, ning tunnevad asjaolusid ja sündmusi, mis on maailmas juhtunud. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks teadmisi oma kodukoha ning maailma minevikust ja kultuuripärandist ning erinevatest väärtussüsteemidest. Aine vahendusel hakkab õpilane teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ja tõlgendama minevikusündmusi ning -protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjust.

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, tundma perekonna rolli ühiskonna ning inimese elus, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine eesmärk on luua eeldused kodanikuidentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks, toetada dialoogivalmidust maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel, samuti õpilase enese teadlikkust maailmavaate küsimustes.

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimestega, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat, on valmis ühiskonnaelus osalema, võtab vastutuse oma otsuste ja valikute eest ning mõistab üksikisiku rolli globaalsel tasandil; kes teeb majanduslikke otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult, oskab elatada ennast ja oma peret, teenida tulu, maksab kohusetundlikult makse ja panustab selle kaudu ühiskonna arengusse. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja konstruktiivsete lahenduste leidmise oskus.

Õppesisu käsitluses teeb aineõpetaja valiku arvestusega, et kirjeldatud õpitulemused, üld- ja valdkonnapädevused oleksid saavutatavad.

AINEVALDKONDLIKUD HINDAMISE ERISUSED

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuste saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil. Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnatena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevate külgede ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide täitmist kui riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Kursuse kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Õpilane kaasatakse hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside, loominguliste tööde ja projektülesannete puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui tulemust, probleemide märkamise ja analüüsi oskust, suutlikkust rakendada teoreetilisi teadmisi praktiliselt õpituatsioon. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide- ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusvääruse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, analüüsi, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise osapoole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata.

Hindamisel lähtutakse vastavatest gümnaasiumi riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mitterumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

ÕPPEKORRALDUSE ERISUSED

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaiks õppijaiks ning loovaks ja kriitiliselt mõtlevaks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid, võtta vastutust oma õppimise eest ja tulevad toime muutunud olukorras ning on valmis kavandama oma edasist haridusteed.

Gümnaasiumis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevustest, taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arengutega, võetakse arvesse kohalikku eripära, muutusi ühiskonnas ja maailmas ning seostatakse neid omavahel;
- 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks, õpilast suunatakse oma õppimist mõtestama ja kavandama ning õpikoormust jagama;
- 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja -võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele ning pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;
- 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmaõpet, kujundatakse õpiharjumusi ja - oskusi, mõtestatakse ja analüüsitakse õppimist, suunatakse tegema teadvustatud ja teadlikke valikuid, võtma vastutust oma õppimise eest;

- 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse ja juhtimisse, pakutakse võimalusi analüüsida ja mõtestada õppeprotsessi nii enda õppimise ja õpistrateegiate kui ka õpetaja juhitud õppe korraldamise aspektist;
- 7) kavandatakse aega õpitava tähenduslikkuse, eesmärkide, õpitulemuste ning hindamiskriteeriumide mõtestamiseks ning eneserefleksiooniks, õpitakse andma ja vastu võtma tagasisidet;
- 8) rakendatakse uurivat, probleeme lahendavat ja teaduspõhist õpet, kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja analüüsi soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi mitmekülgsest, tutvustatakse näiteid valdkonna teadussaavutustest ja aktuaalsetest probleemidest, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;
- 9) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid, arendatakse info kriitilise otsimise ja hindamise pädevust, arvestades autoriõiguse ja uurijaetikaga;
- 10) võimaldatakse siduda õpet koolivälise, sh ühiskonnaeluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane ja õpilasele tähenduslik ning kujundaks õppija arusaama maailmas toimuvast, suutlikkust siduda kohalikku ja globaalset;

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajalooõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaalvaldkonna ainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmestamiseks näiteid ümbritsevast elust.

ÕPPEKESKKONNA ERISUSED

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid lähtudes allikatest, tõendusvahenditest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalse esitluse ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

AINEKAVA

ÕPPEAINE NIMETUS: AJALUGU

Õppeaine kirjeldus, sh ainespetsiifikast lähtuvad erisused

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid töendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajalooõpetus aitab õpilasel omandada kultuuriruumis ning ajalookeskonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi ning teadvustada ja analüüsida minevikunähtuste muutlikkust, tõlgendatavust, omavahelisi seoseid ning seoseid tänapäevaga ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, võõrvallutustega kaasnenud mõju erinevatel ajaperioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning inimsusevastaseid kuritegusid. Käsitletakse inimeste igapäevaelu ja maailmapilti, ühiskonda, kultuuri ja mõtteviisi, sh väärtushinnangute muutumist, ning ajaloolisi isikuid ja sündmusi, lähtudes mitmeperspektiivsuse põhimõttest, mis tähendab erinevate vaatenurkadega arvestamist. Õpe on korraldatud lõimides Eesti- ja üldajaloo ainesisu.

Gümnaasiumi ajalooõpetuses tähtsustatakse probleemikeskset käsitlust, analüüsides hinnanguid ja tõlgendusi erinevast seisukohast lähtudes. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ning ajalooürija seisukohast, kujundatakse kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse, võrreldakse ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikais ning hinnatakse allikate usaldusväärsust. Avatud arutelu käigus tuleks analüüsida klassis esilekerkivaid küsimusi, arvamusi ja seisukohti, sh tundlikke ja vastuolulisi teemasid, mis on põhjustatud oluliste väärtuste ja huvide konfliktist või nende aluseks olevate faktide või väidete vaidlustamisest. Tundlike ja

vastuoluliste teemade käsitlemine ajalooõpetuses eeldab erinevate seisukohtade ärakuulamist ja nende üle arutamist; mitmeperspektiivne ajalooõpe lubab käsitada tundlikke ajalooteemasid laiemas võrdlevas kontekstis ja eri osapoolte seisukohast või rollist lähtudes. Ajaloosündmuste mitmetahulise käsitluse kaudu on võimalik vältida mineviku vastasseisude ülekannet praegustele grupiidentiteetidele.

Ajalooõpetus arvestab õpilaste kultuurilise taustaga, suhestades õppeprotsessi õpilaste ajalookultuuriga. Kultuuritundlik ajalooõpetus tähendab ajalooteemade mitmeperspektiivset käsitlemist ja erinevate ajalookogemuste arvestamist, kuid samas tuleb vältida relativismi, st kõigi vaatenurkade võrdselt asjakohaseks tunnistamist. Erinevate vaatenurkade võrdlemisel saab toetuda üldhumanistlikele väärtustele ja ajalooteaduslikele põhimõtetele (tõendipõhisus, allikakriitilisus jms).

Ajalooõpetuses väärtustatakse kultuurilist mitmekesisust, sh kujundatakse mõistmist, et mitmekesisus on ühiskonna rikkus ja arengu tingimus. Teadvustatakse õppija rolli kultuuripärandi säilitajana ning edasikandjana. Ajalooõpetus toetab õppija enesemääratluse kujunemist, aga ka võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes.

Õppijat suunatakse uurimise, arutluse ning analüüsi kaudu looma seoseid ja tegema järeldusi, kujundama isiklikku suhtumist ning põhjendama seda argumenteeritult. Kriitilise mõtlemise kujundamiseks käsitletakse erinevaid allikaid jt õppetekste, mis annavad ajaloosündmustele hinnangu erinevast seisukohast lähtudes. Ajalooprobleemide analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriidentiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajalooteadvus.

Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, eri inimesed ning paigad. Selle kogemuse ühendamisel koolis õpituga kujuneb õpilasel järk-järgult arusaam ajaloost. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade käsitlus erinevatest aspektidest lähtudes.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse koos teadmiste laiendamisega erinevaid oskusi:

- 1) ajas orienteerumise oskus; oskus leida, analüüsida ja mõista seoseid ning mõtestada sündmuste ja nähtuste ajaloolise tausta kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus; erialase sõnavara laienemine;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastates erinevate lahenduste pakkumise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemise oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades, koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüsi ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise, kriitiline hindamise ja analüüsi oskus, allika usaldusväärsuse hindamise oskus;
- 7) suulise ja kirjaliku eneseväljenduse, referaadi ja ajaloo uurimistöö koostamise oskus, oskus kasutada IT-vahendeid info hankimiseks ja tulemuste esitlemiseks.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning see toimub erinevate õppeteemade käsitlemise kaudu. Oskuse eeldatavat saavutustaset kirjeldatakse gümnaasiumi lõpus õpitulemustena.

Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) analüüsib ajalooajalooperioodide iseloomulikke tunnuseid, vaimulaadi ja erinevuste põhjusi, mõistab ja analüüsib ajaloolise arengu jätkuvust ja muutuste põhjusi, mõistab minevikus elanud inimeste elu ajaloolises kontekstis ning üksiksiku valikute ja otsuste tähtsust inimkonna ajaloo kujundamisel;
- 2) analüüsib Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajaloo kontekstis ning mõistab vastastikuseid seoseid;
- 3) mõistab tänapäeva Eesti ühiskonna kujunemise ajaloolist tausta, tunneb ära mineviku mõjutusi;
- 4) mõistab, et inimeste eluviisi, väärtushinnanguid ja ühiskonnaelu mõjutavad religioon ja ideoloogiad, mõistab teaduse ning kultuuri arengu ja tehnoloogiliste muutuste mõju ühiskonnale ja nende vastastikuseid seoseid;
- 5) mõistab suurriikide mõju maailma majandusele ning poliitikale eri ajastuil, analüüsib riikidevahelist koostööd ja konfliktide lahendamise viise;
- 6) analüüsib demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide arengu põhijooni;
- 7) mõistab ajaloosündmuste ja -protsesside erineva tõlgendamise põhjusi ja tagajärgi, analüüsib kriitiliselt infot, eristab fakti arvamusest;
- 8) tunneb inimkonna kultuurisaavutusi ja mõistab kultuuri järjepidevust;
- 9) mõtestab enda rolli kultuuri kandjana ja kultuuripärandi säilitajana, teadvustab kultuurilist mitmekesisust ja kultuuri rolli enesemääratlemises;
- 10) mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ajaloo perioode, neile iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi ajaloolises arengus;
- 2) mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajalooperioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas;
- 3) iseloomustab ja võrdleb ajastuid erinevate ühiskonnaelu valdkondade kaudu;
- 4) teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus;
- 5) rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat;
- 6) toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas;
- 7) mõistab ajaloolise arengu järjepidevust Eestis, sealhulgas kodukoha ajaloo näitel ja Euroopa ajaloo kontekstis;
- 8) seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooga, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära;
- 9) analüüsib näidete kaudu, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooperioodidel;
- 10) toob näiteid ristiusu mõjust Eesti ühiskonnaelu eri valdkondadele;
- 11) selgitab, millest sõltus eri ajastutel inimeste sotsiaalmajanduslik staatus Eestis ja Euroopas;
- 12) selgitab allikatele tuginedes tänapäeva Eesti ühiskonnale iseloomulike ilmingute ja arengute ajaloolist tausta, hinnangute muutumist ajas ja põhjendab nende tagamaid;
- 13) teab, kuidas Eesti haldusjaotus on ajas muutunud ning selgitab muutuste põhjusi;
- 14) analüüsib Eesti ühiskonnaelu erinevate suurriikide koosseisus, lähtudes erinevast perspektiivist;
- 15) teab religioonide ja ideoloogiliste õpetuste tekkelugu, leviku põhjusi ning mõju ühiskonna arengule;
- 16) analüüsib, millistest teguritest võisid olla mõjutatud inimeste ideoloogilised valikud;
- 17) selgitab näidete abil tehnoloogia arengu ja ühiskonna vastastikust mõju;
- 18) analüüsib näidete toel hariduse arengut erinevatel ajaperioodidel, mõistab, kuidas mõjutas haridus ühiskonna arengut ja inimese elu;

- 19) tunneb inimkonna kultuurisaavutusi ajastu kontekstis, selgitab näidete abil nende tähtsust oma ajas ning nende mõju järgnevatele ajastutele, mõistab kultuuri järjepidevust;
- 20) analüüsib kultuuri ja teaduse ajaloolist arengut, nimetab teaduse ja tehnika arengu saavutusi ning kirjeldab nende rakendamist erinevast perspektiivist;
- 21) teab Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- 22) toob näiteid suurriikide poliitilisest ja majanduslikust arengust ja koostööst eri ajastutel, selgitades koostöö eesmärke;
- 23) analüüsib erinevatest perspektiividest kolonialismi majanduslikke, poliitilisi ja eetilisi aspekte, tuues välja koloniaalimpeeriumide tekke ja lagunemise põhjused;
- 24) analüüsib 20.–21. sajandi suurriikide arengujooni ja tähtsuse muutumist rahvusvahelistes suhetes;
- 25) toob näiteid demokraatia kujunemisloost;
- 26) võrdleb inimeste õigusi, kohustusi ja vabadusi demokraatlikus ühiskonnas ja diktatuuris ning kujundab oma seisukoha;
- 27) analüüsib demokraatia avaldumist ühiskonnaelus ja poliitikas uusajast tänapäevani;
- 28) analüüsib riikide poliitilist arengut 20. sajandil, kõrvutades demokraatlikku ja diktatuuriühiskonda;
- 29) tõlgendab ajaloosündmusi allikatele tuginedes erinevast vaatenurgast;
- 30) mõistab, et nii ajalooallikas kui ka ajaloonarratiiv on mõjutatud selle autorist, loomise asjaoludest, ajastust ning tõlgendajast;
- 31) selgitab näidete varal sündmuste või protsesside erineva tõlgendamise põhjusi ning ühekülgse ajalookäsitluse tagajärgi;
- 32) eristab fakti arvamusest, hindab allikaid kriitiliselt, tunneb ära valeuudise;
- 33) märkab minevikupärandit ja väärtustab seda ajalooallikana, mõtestades selle tähendust;
- 34) mõistab, kuidas kultuuripärand peegeldab minevikuühiskonda, analüüsib kultuuri arengu põhijooni ning seostab neid ühiskonnas toimunud muutustega;
- 35) toob näiteid eesti kultuurist minevikus, saab aru eesti kultuuri järjepidevusest ja erinevatest mõjutustest;
- 36) toob näiteid erinevate kunstistiilide avaldumisest, sh Eesti kunstis;

37) analüüsib näidete toel, kuidas loodus on mõjutanud inimtegevust ning inimtegevus loodust.

Õppesisu

1. kursus

Antiikaeg ja Eesti esiaeg

Teema	Õpitulemused	Õppesisu
Ajaloo periodiseerimine	<ul style="list-style-type: none"> Õpilane teab ajaloo perioode, neile iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi ajaloolises arengus. 	<ul style="list-style-type: none"> Üldajaloo periodiseering. Vanaaja, keskaja, uusaja ja lähiajaloo mõiste ning üldiseloomustus.
Vana-Kreeka	<ul style="list-style-type: none"> Õpilane tunneb ning võrdleb demokraatliku ja aristokraatliku linnriigi toimimise põhimõtteid. Näitab kaardil Kreeka linnriike. Teab ja kasutab kontekstis mõisteid polis, aristokraatia, türannia, demokraatia, hellen, barbar, kodanik. Mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost antiikaja näidete põhjal. Selgitab antiiktsivilisatsioonide tähtsust 	<ul style="list-style-type: none"> Kreeka linnriigid: valitsemine, kodanikkond, eluolu. Sparta ja Ateena. Kreeka kultuur: mütoloogia ja religioon. Homerose eeposed. Ajalookirjutuse algus. Kõnekunst. Teater. Filosoofia: Sokrates, Platon, Aristoteles. Olümpiamängud. Makedoonia tõus ja hellenism: Aleksander Suur.

	<p>maailma ajaloo antiikaja näidete põhjal ning mõistab antiigipärandi olulisust tänapäeval. Iseloomustab religiooni ja mütoloogia osa antiikaja inimese maailmapildis. Teab, kes olid Homeros, Herodotos, Sokrates, Platon, Aristoteles, Perikles, Herodotos, Hippokrates, Phythagoras ning iseloomustab nende tegevust.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teab, kes oli Aleksander Suur ja iseloomustab tema tegevust. Näitab kaardil hellenistliku kultuuri levikuala. 	
Vana-Rooma	<ul style="list-style-type: none"> • Õpilane rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat. Tunneb ning võrdleb Rooma vabariigi ja keisririigi toimimise põhimõtteid. Näitab kaardil Rooma riigi laienemist. Teab ja kasutab kontekstis mõisteid senat, konsul, vabariik, keisririik, patriits, plebei, Rooma 	<ul style="list-style-type: none"> • Rooma riigi teke. Rooma vabariik ja selle korraldus. Rooma tõus suurriigiks: armee. Caesar. Keisrivõimu kehtestamine: Augustus. Lääne-Rooma ja Ida-Rooma. • Rooma ühiskond ja eluolu: perekond, kasvatus ja haridus. Rooma õigus. Rooma kui antiikaja suurlinn. Ehituskunst. • Religioon: ristiusu teke ja levik ning tõus riigiusuks.

	<p>õigus. Iseloomustab ja võrdleb ajastuid erinevate ühiskonnaelu valdkondade kaudu. Teab, kes olid Caesar, Augustus ja Constantinus Suur ning iseloomustab nende tegevust.</p> <ul style="list-style-type: none">• Iseloomustab kristluse tekkelugu ja kujunemist riigiusuks. Teab ja kasutab kontekstis mõisteid Piibel, Vana Testament, Uus Testament. Teab, kes olid Jeesus ja Paulus, ning iseloomustab nende tegevust.• Iseloomustab näidete abil antiikkultuuri saavutusi. Mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajalooajaperioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas. Teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus.	<ul style="list-style-type: none">• Antiiktsivilisatsioonide saavutused ja tähtsus maailma ajaloo.
--	---	--

Eesti esiaeg	<ul style="list-style-type: none"> • Õpilane teab ajaloo perioode, neile iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi ajaloolises arengus. Teab tähtsamaid Eesti esiaja perioode; mõistab muististe kui ajalooallikate eripära. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid arheoloogiline kultuur ja muistis. • Mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajaloo perioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas. Kirjeldab inimeste eluolu ja toob näiteid inimeste tegevusaladest ja nende muutustest esiajal. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid muinaslinnus ja kalme. • Rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat. Iseloomustab esiaja eestlaste suhteid naaberrahvastega ning 	<ul style="list-style-type: none"> • Antropogeneesi põhijärgud. Inimasustuse levik maailmas. Jääaeg ja selle taandumine. Inimasutuse algus Euraasia põhjaosas. Tähtsamad arheoloogilised kultuurid. Muinasaja allikad ja nende uurimine. • Kiviaja arheoloogilised kultuurid Eestis: Kunda kultuur, kammkeraamika kultuur, nõorkeraamika ehk venekirveste kultuur – elanike peamised tegevusalad ning kultuuri iseloomustavad muistised. Pronksiaeg. Asva kultuur. Rauaaeg. Põlispõllundus, kalmed, linnused. • Eesti esiaja lõpul. Suhted naabritega: idaslaavlased, balti hõimud, viikingid. Rahvusvaheliste kaubateede kujunemine ja Eesti. Eesti ühiskond esiaja lõpul: sotsiaalne kihistumine. Maakonnad ja kihelkonnad. Linnused. Külad ja elamud. Muinasusund ning ristiusu levik Eestis. Muinasusundi seos loodusega. Vanimad teated ristiusu levikust Eestis.
--------------	---	---

	<p>vastastikuseid mõjutusi. Kirjeldab Eesti halduskorraldust ja majanduse arengut esiaja lõpul. Seletab ja kasutab kontekstis mõisted arheoloogiline kultuur, muistis, muinaslinnus, kalme, maakond, kihelkond, malev, animism.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooa, tuues esile erinevate ajalooajalooperioodide eripära. Analüüsib Balti ristiõõja põhjusti, kulgu ja tulemusi erinevate osaliste vaatenurgast. Teab religioonide ja ideoloogiliste õpetuste tekkelugu, leviku põhjusti ning mõju ühiskonna arengule. Mõistab, et nii ajalooallikas kui ka ajaloonarratiiv on mõjutatud selle autorist, loomise asjaoludest, ajastust ning tõlgendajast. Selgitab näidete varal sündmuste või protsesside erineva tõlgendamise põhjusti ning ühekõlgse ajalookõasitluse tagajõrgi. Teab, kes olid Lembitu, Kaupo, piiskop 	<ul style="list-style-type: none"> • Paavsti võim ja hegemonistlikud taotlused: ristiõõdade põhjusted ja peasuunad. Läänemere maade ristiõõsustamine. Keskaegne kolonisatsioon. Lääne-Euroopa ühiskonna eeskõõju Eesti keskaja ühiskonna kujunemisel. Muistne vabadusvõitlus: Balti ristiõõdade põhjusted. Muistse vabadusvõitluse kõõik. Eestlaste lüüasaamise põhjusted ja tagajõrged. Henriku Liivimaa kroonika ajalooallikana.
--	--	---

	Albert ja kroonik Henrik ning iseloomustab nende tegevust.	
--	--	--

1. kursus

Keskaeg

Teema	Õpitulemused	Õppesisu
Euroopa keskaeg	<ul style="list-style-type: none"> • Õpilane teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus. Mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost keskaja kontekstis. Toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas. Iseloomustab keskaja ühiskonda ja eluolu ning analüüsib kriitiliselt keskaja erinevaid teabeallikaid. Teab, kes oli Karl Suur ja iseloomustab 	<ul style="list-style-type: none"> • Rahvasterändamine ja Lääne-Rooma riigi langus. Frangi riik: Karl Suur. Lääne-Euroopa riikide teke. • Ühiskond ja eluolu: läänikord. Feodaalide ja talurahva eluolu. Rüütlikultuur. Linnaühiskond: kaubandus, käsitöö, valitsemine. • Islami teke ja levik: Muhamed. Koraan. • Ilmalik võim ja vaimulik autoriteet: keisrivõim ja paavstlus. Religiooni dominantsus. Vaimulikud ordud. Ketserlus. Ristisõjad. • Ülikoolid ja skolastika.

	<p>tema tegevust. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid rahvasterändamine, Lääne-Rooma.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab ja võrdleb ajastuid erinevate ühiskonnaelu valdkondade kaudu. Rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat. Iseloomustab keskaja ühiskonda ja eluolu ning analüüsib kriitiliselt keskaja erinevaid teabeallikaid. Teab linnade tekkimise põhjusi ja iseloomustab, kuidas funktsioneeris linnaühiskond. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid läänikord, naturaalmajandus, raad, tsunft, gild ja Hansa Liit. • Toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas. Iseloomustab islami teket ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Uue maailmapildi kujunemine: renessanss ja humanism, maadeavastuste mõjud ja tagajärjed, reformatsioon ja vastureformatsioon.
--	---	---

	<p>levikut ning väärtustab islami kultuuripärandit. Teab, kes oli Muhamed ja iseloomustab tema tegevust. Seletab ja kasutab kontekstis mõistet koraan.</p> <ul style="list-style-type: none">• Mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajalooajaperioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas. Teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus. Iseloomustab kiriku osa keskaja ühiskonnas ja kultuuris ning inimeste mõttemaailma kujundajana. Teab ristisõdade põhjusi ja tulemusi ning mõju kultuurile ja väärtushinnangutele. Teab, kes oli Innocentius III ja iseloomustab tema tegevust. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid kirik, klooster, inkvisitsioon, ketserlus ja ristisõjad.	
--	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas. Iseloomustab keskaegsete ülikoolide tegevust. Teab, kes oli Aquino Thomas ja iseloomustab tema tegevust. Seletab ja kasutab kontekstis mõistet skolastika. • Iseloomustab uut maailmapilti ning selgitab renessansi, maadeavastuste ja reformatsiooni osa selle kujunemisel; analüüsib kriitiliselt erinevaid teabeallikaid. 	
Eesti keskaeg	<ul style="list-style-type: none"> • Õpilane selgitab allikatele tuginedes tänapäeva Eesti ühiskonnale iseloomulike ilmingute ja arengute ajaloolist tausta, hinnangute muutumist ajas ja põhjendab nende tagamaid. Tunneb muutusi Vana-Liivimaa riiklikus korralduses ja poliitilisel kaardil; iseloomustab suhteid naaberriikidega. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vana-Liivimaa. Jüriöö ülestõus, selle põhjused ja tagajärjed. • Keskaja ühiskond Eestis: läänikorraldus. Mõisate rajamine. Sunnismaisuse ja teoorjuse kujunemine. Keskaegsed linnad Eestis: linnade valitsemine. Käsitöö, kaubandus, Hansa Liit. Gildid ja tsunftid. Eluolu linnas. Kirik ja

	<ul style="list-style-type: none">• Selgitab, millest sõltus eri ajastutel inimeste sotsiaalmajanduslik staatus Eestis ja Euroopas. Teab, kuidas Eesti haldusjaotus on ajas muutunud ning selgitab muutuste põhjusi. Rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat. Iseloomustab Eesti keskaja ühiskonda: läänikord, talurahva õiguslik seisund ning majanduslik olukord, käsitöö ja kaubandus, eluolu linnades; loob seoseid Eesti ja Euroopa ajaloo vahel keskajal. Kirjeldab Eesti keskaja kultuuri põhijooni ning mõistab ristiusu mõju Eesti kultuurile, vaimuelule ja väärtushinnangute muutumisele; saab aru kultuurilisest järjepidevusest. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Liivi Ordu, vasallkond, mõis, teoorjus, sunnismaisus, adramaa.	<p>kultuur: vaimulikud ordud ja kloostrid. Arhitektuur.</p>
--	---	---

2.kursus**Varauusaeg**

Teema	Õpitulemused	Õppesisu
Euroopa ja maailma varauusaeg	<ul style="list-style-type: none"> • Õpilane teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus. Näitab ja analüüsib uusajal toimunud muutusi Euroopa poliitilisel kaardil. Mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemusliku seose ning väärtushinnangute muutumist uusajal. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid absolutism ja parlamentarism. • Teab, kes oli Louis XIV ja iseloomustab tema tegevust. • Teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus. Teab, 	<ul style="list-style-type: none"> • Absolutism ja parlamentarism: poliitiline kaart uusaja alguses. • Absolutism Prantsusmaal, parlamentarismi kujunemine ja kindlustumine Inglismaal. • Ameerika Ühendriikide iseseisvumine. • Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade mõju Euroopale: valgustus.

	<p>kes oli George Washington ja iseloomustab tema tegevust.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teab, mis mõju avaldasid Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni reformid Euroopale. Teab, kes olid Voltaire ja Napoleon ja iseloomustab nende tegevust. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid valgustus, revolutsioon ja reform. 	
<p>Eesti varauusaeg</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab religioonide ja ideoloogiliste õpetuste tekkelugu, leviku põhjusi ning mõju ühiskonna arengule. Iseloomustab reformatsiooni mõju ja tähtsust eesti kultuuriloos; analüüsib muutusi mentaliteedis ning vaimuelus. Õpilane analüüsib, millistest teguritest võisid olla mõjutatud inimeste ideoloogilised valikud. Teab, kes oli Balthasar Russow ja iseloomustab tema tegevust. • Seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooga, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära. Selgitab allikate 	<ul style="list-style-type: none"> • Reformatsioon Eestis: haridusolud. Eestikeelse trükisõna algus. Vastureformatsioon. Kultuuri areng: Balthasar Russowi kroonika ajalooallikana. Reformatsiooni ja vastureformatsiooni mõju vaimuelule. • Liivi sõda: Vana-Liivimaa asend Läänemere regioonis. Liivi sõja eellugu, käik ja tulemused. • Eesti kolme kuningriigi valduses: riiklik korraldus ja poliitiline kaart. • Rootsi suurriigi ajastu. Rootsi keskvoim ja baltisaksa aadel.

	<p>alusel Liivi sõja eellugu, kulgu ja tulemusi. Teab, kes olid Ivan IV ja Wolter von Plettenberg ning iseloomustab nende tegevust.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Analüüsib Eesti ühiskonnaelu erinevate suurriikide koosseisus, lähtudes erinevast perspektiivist. Teab, kuidas Eesti haldusjaotus on ajas muutunud ning selgitab muutuste põhjusi. Teab muutusi riiklikus korralduses ja poliitilisel kaardil sõdade ajal. • Teab, kuidas Eesti haldusjaotus on ajas muutunud ning selgitab muutuste põhjusi. Teab, kuidas toimus Rootsi võimu järkjärguline kehtestamine kogu Eesti alal. Analüüsib Eesti ühiskonnaelu erinevate suurriikide koosseisus, lähtudes erinevatest perspektiividest. Teab, kes oli Gustav Adolf II ja iseloomustab tema tegevust. Seletab ja kasutab kontekstis mõistet rüütelkond. 	<ul style="list-style-type: none"> • Majanduslik areng: talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord. Reduktsioon ja selle tulemused. Manufaktuuride teke. Kaubandus. • Vaimuelu ja kultuur: luterlus riigiusuna. Esimesed gümnaasiumid. Ülikooli asutamine Tartus. Rahvaharidus. Eestikeelse kirjasõna levik. • Venemaa euroopastumine 18. sajandil. Katariina II valgustatud absolutism. • Põhjasõda: Põhjasõja põhjused, käik ja tulemused.
--	--	---

	<ul style="list-style-type: none">• Selgitab, millest sõltus eri ajastutel inimeste sotsiaalmajanduslik staatus Eestis ja Euroopas. Selgitab allikatele tuginedes tänapäeva Eesti ühiskonnale iseloomulike ilmingute ja arengute ajaloolist tausta, hinnangute muutumist ajas ja põhjendab nende tagamaid. Kirjeldab talurahva õigusliku ja majandusliku olukorra muutumist Rootsi ajal. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid vakuraamat ja reduktsioon.• Teab religioonide ja ideoloogiliste õpetuste tekkelugu, leviku põhjusi ning mõju ühiskonna arengule. Mõistab luterluse mõju ning Rootsi aja tähtsust eesti kultuuri ja hariduse arengus, ajaloos ning tänapäeval. Analüüsib, millistest teguritest võisid olla mõjutatud inimeste ideoloogilised valikud. Teab, kes olid Bengt Gottfried Forselius, Gustav II Adolf, Johan Skytte ja Karl XI ning iseloomustab	
--	---	--

	<p>nende tegevust. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid piiblikonverentsid, Vastne Testament ja Academia Gustaviana.</p> <ul style="list-style-type: none">• Analüüsib näidete kaudu, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooperioodidel. Teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus. Seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooga, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära. Selgitab Põhjasõja põhjusi, tulemusi ja mõju. Teab, kes olid Karl XII, Peeter I ja Katariina II ning iseloomustab nende tegevust.	
--	---	--

2. kursus

Uusaeg

Teema	Õpitulemused	Õppesisu
Euroopa ja maailma uusaeg	<ul style="list-style-type: none"> • Õpilane kirjeldab rahvusluse tõusu ning rahvusriikide teket. Seletab ja kasutab kontekstis mõistet Viini kongress. • Iseloomustab industriaalühiskonda ning analüüsib selle mõju inimeste igapäevaelule. Mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajalooajalooperioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas. Tunneb teaduse ja tehnika arengu põhijooni ning tähtsamaid saavutusi uusajal. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid kapitalism, kolonialism, monopol, urbaniseerumine ja sotsialism. Teab, kes olid Karl Marx ning Otto von Bismarck ning iseloomustab nende tegevust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Viini kongress. Rahvusluse tõus ja rahvusriikide teke. • Industriaalühiskond: tööstuslik pööre, industriaalühiskonna iseloomulikud tunnused, masstootmine ja monopolid. • Maailmamajandus, teaduse ja tehnoloogia areng uusajal.

Eesti uusaeg	<ul style="list-style-type: none"> • Õpilane analüüsib Eesti ühiskonnaelu erinevate suurriikide koosseisus, lähtudes erinevast perspektiivist. Iseloomustab Balti erikorda ning selle mõju Eesti arengule. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Balti erikord, restitutsioon, asehalduskord. • Õpilane rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat • Õpilane mõistab ajaloolise arengu järjepidevust Eestis, sealhulgas kodukoha ajaloo näitel ja Euroopa ajaloo kontekstis. Seletab ja kasutab kontekstis mõistet vennastekogudused. Teab, kes olid Anton Thor Helle ja August Wilhelm Hupel ning iseloomustab nende tegevust. • Kirjeldab moderniseeruvat Euroopat ja Venemaad 19. sajandil ja 20. sajandi 	<ul style="list-style-type: none"> • Balti erikord: Vene keskvoim ja baltisaksa seisuslik omavalitsus. Talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord. Asehalduskord. • Sõdade, haiguste, olmetingimuste ja näljahädade mõju rahvastikule. • Rahvastikuprotsessid Eestis 16.–18. sajandil. • Vaimuelu 18. sajandil: baltisaksa kultuur ja talurahvakultuur. Rahvaharidus. Pietism ja valgustus. • Moderniseeruv Euroopa: industriaalühiskonna kujunemine, rahvuslik liikumine. Venemaa 19. sajandil ja 20. sajandi algul. • Talurahva vabanemine: pärisorjuse kaotamine Eestis. Talurahva omavalitsuse kujunemine. Talude päriseksostmine. Usuvahetusliikumine. Tööstuse areng. Erinevused Põhja- ja Lõuna-Eesti arengus. • Ärkamisaeg: Eelärkamisaeg. Estofiilid. Tartu ülikool 19. sajandil. Estofiilid. Eesti haritlaskonna kujunemise algus.
--------------	--	--

	<p>algul. Analüüsib Euroopa valgustusideede mõju Eesti vaimuelule</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teab, kuidas muutus talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord, ning selgitab majandusprotsesside ja talurahvaseaduste seoseid. Teab, kuidas muutus talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord, ning selgitab majandusprotsesside ja talurahvaseaduste seoseid • Seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooga, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära. Mõistab ärkamisaja tähendust ja tähtsust ning selle mõju kodanikuühiskonna kujunemisele Eesti ajaloos. Selgitab allikatele tuginedes tänapäeva Eesti ühiskonnale iseloomulike ilmingute ja arengute ajaloolist tausta, hinnangute muutumist ajas ja põhjendab nende tagamaid. Iseloomustab rahvusliku liikumise eeldusi ja seoseid Euroopaga. 	<p>Seltsiliikumine. Tähtsamad rahvusliku liikumise ettevõtmised ja nende eestvedajad, erimeelsused eesmärkide saavutamisel.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Moderniseeruv Eesti: majanduse areng. Raudteede ehitamine, selle mõju majanduslikule ja sotsiaalsele arengule. Suurtööstuse kujunemine. Põllumajanduse areng. Talurahva kihistumine. Ülevenemaaliste seaduste laienemine Eestile. Venestusaja mõju haridusele, kultuurile ja rahvuslikule liikumisele. Rahvusliku professionaalse kultuuri kujunemine. Uus rahvuslik tõus. Poliitilised rühmitused Eestis. 1905. aasta sündmused ja nende mõju ühiskonnale.
--	--	---

	<p>Teab, millised olid tähtsamad rahvusliku liikumise ettevõtmised ning kes olid rahvusliku liikumise eestvedajad; analüüsib allikate alusel rahvusliku liikumise ettevõtmisi ja ideid.</p> <ul style="list-style-type: none">• Teab, kes olid Friedrich Reinhold Kreutzwald, Johann Voldemar Jannsen, Jakob Hurt, Carl Robert Jakobson, Lydia Koidula ja Jaan Tõnisson, ning iseloomustab nende tegevust. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid estofiil, ärkamisaeg, rahvuslik liikumine, venestamine, Aleksandrikool.• Teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus. Iseloomustab muutusi Eesti ühiskonnas ja ühiskondlik-poliitilise mõtte arengut 19. sajandi lõpul ning loob seoseid	
--	---	--

	omariikluse kujunemisega. Seletab ja kasutab kontekstis mõistet venestamine.	
Esimene maailmasõda ja Vabadussõda	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ajaloo perioode, neile iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi ajaloolises arengus. Analüüsib 20.–21. sajandi suurriikide arenguhooni ja tähtsuse muutumist rahvusvahelistes suhetes. Iseloomustab suurriikide arenguhooni ja rolli muutumist rahvusvahelistes suhetes. Tunneb maailma poliitilist kaarti enne Esimest maailmasõda: näitab kaardil suurriikide sõjalistesse blokkidesse kuuluvaid riike, koloniaalimpeeriume. Rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat. Iseloomustab maailma majanduse arenguhooni; analüüsib teaduse ja tehnika mõju inimeste eluolule. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid imperialism, monopol, Antant, Kolmikliit. 	<ul style="list-style-type: none"> • Maailm Esimese maailmasõja eel. Maailma poliitiline kaart enne Esimest maailmasõda (piirid Euroopas, koloniaalimpeeriumid). Sõjalised liidud enne Esimest maailmasõda. Teaduse ja tehnika areng enne esimest maailmasõda ning selle mõju inimeste igapäevaelule • Näiteid suurriikide siseelust (nt mõjukad isikud, majanduselu eripära, kultuurielu jms); suurriikide roll rahvusvahelistes suhetes, sh koloniaalpoliitikas: Venemaa, Suurbritannia, Prantsusmaa, Saksamaa, Austria-Ungari, Ameerika Ühendriigid. Maailma majandus: teadusrevolutsioon, teaduse ja tehnika mõju inimeste igapäevaelule; monopolid, kapitali eksport, vabaturumajandus ja proteksionism. Suurriikide liidud: kujunemise põhjused ja tagajärjed.

	<ul style="list-style-type: none">• Teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus. Analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi. Näitab Euroopa kaardil territoriaalseid muutusi pärast Esimest maailmasõda. Analüüsib erinevatest perspektiividest kolonialismi majanduslikke, poliitilisi ja eetilisi aspekte, tuues välja koloniaalimpeeriumide tekke ja lagunemise põhjused. Analüüsib Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju rahvusvaheliste suhete dünaamikale ning Euroopa riikide ühiskonnaelule.• Seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooga, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära. Mõistab ajaloolise arengu järjepidevust Eestis, sealhulgas kodukoha ajaloo näitel ja Euroopa ajaloo kontekstis. Tõlgendab	<ul style="list-style-type: none">• Esimese maailmasõja põhjused. Sõdivad pooled ja tähtsamad sõjatandrid. Esimese maailmasõja mõju Euroopa ühiskonnaelule, sh kultuuri- ja vaimuelule; impeeriumide lagunemine, uute rahvusriikide sünd Euroopas, uus maailmakord ja Rahvasteliit.• Eesti iseseisvumine: eeldused, iseseisvumine, Vabadussõda, Tartu rahu.
--	--	--

	<p>ajaloosündmuse allikatele tuginedes erinevast vaatenurgast. Rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat.</p> <p>Analüüsib Eesti omariikluse saavutamise eeldusi ja protsessi. Teab Eesti Vabadussõja sündmuse ning kirjeldab sõja käiku kaardi alusel. Mõistab Vabadussõja ja Tartu rahu tähendust Eesti Vabariigi kindlustumisel. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid</p> <p>Veebruarirevolutsioon, autonoomia, Päästekomitee, iseseisvusmanifest, Asutav Kogu, Landeswehr, Tartu rahu. Teab, kes olid Nikolai II, Vladimir Lenin, Jaan Poska, Johan Laidoner ja Konstantin Päts ning iseloomustab nende tegevust.</p>	
--	---	--

3. kursus

Lähiajalugu I

Teema	Õpitulemused	Õppesisu
Maailmasõdadevaheline aeg	<ul style="list-style-type: none"> • Õpilane toob näiteid suurriikide poliitilisest ja majanduslikust arengust ja koostööst eri ajastutel, selgitades koostöö eesmärgid. Teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus. Seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooga, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära. Analüüsib allikatele tuginedes rahvusvahelisi suhteid 1920. ja 1930. aastail ning loob esile allikaandmete põhjal muutuste põhjused. Iseloomustab allikatele tuginedes majanduse arengut maailmasõdadevahelisel perioodil ning selgitab majanduskriisi põhjusi ja mõju. Toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku 	<ul style="list-style-type: none"> • Euroopakesksus ning rahvusvahelised suhted. Demokraatia levik. Demokraatia põhijooned Suurbritannia, Prantsusmaa ja USA näitel: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu. Majanduskriis: põhjused, levik ja mõju, Roosevelti uus kurss. Autoritarism, totalitarism: fašism, natsionaalsotsialism, kommunism. Diktatuuride iseloomulikud jooned, eripärad ja levik: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu. Uute konfliktide kujunemine, kriisikolled. • Eesti tee demokraatialt autoritarismile: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu.

	<p>valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas. Analüüsib, millistest teguritest võisid olla mõjutatud inimeste ideoloogilised valikud. Toob näiteid demokraatia kujunemisloost. Võrdleb inimeste õigusi, kohustusi ja vabadusi demokraatlikus ühiskonnas ja diktatuuris ning kujundab oma seisukoha. Analüüsib demokraatia avaldumist ühiskonnaelus ja poliitikas uusajast tänapäevani. Analüüsib riikide poliitilist arengut 20. sajandil, kõrvutades demokraatlikku ja Diktatuuriühiskonda. Analüüsib ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda inimeste ühiskondlike eneseteostusvõimaluste kaudu. Analüüsib Eesti ühiskonna poliitilist arengut 1920. ja 1930. aastail, selgitab autoritarismi kujunemise põhjusi ja mõju ühiskonnale ning iseloomustab vaikivat ajastut. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid</p>	
--	---	--

	<p>demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, kommunism, NSVL, fašism, natsionaalsotsialism, Rahvasteliit, Versailles' süsteem, vaikiv ajastu, parlamentarism, vabadussõjalased. Teab, kes olid Jossif Stalin, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Franklin D. Roosevelt, Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson ning iseloomustab nende tegevust.</p>	
Teine maailmasõda	<ul style="list-style-type: none"> • Teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus. Seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooga, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära. Analüüsib allikatele tuginedes rahvusvahelisi suhteid Teise maailmasõja eel. Iseloomustab Teise maailmasõja põhjusi ja tagajärgi. Analüüsib allikatele tuginedes Teist maailmasõda kui humanitaarkatastroofi. Analüüsib Teise maailmasõja mõju Eesti 	<ul style="list-style-type: none"> • Teise maailmasõja põhjused: Saksamaa, Nõukogude Liidu ja Jaapani agressiivne välispoliitika ning demokraatlike Lääneriikide lepituspoliitika nurjumine. Sõdivad pooled: Saksamaa ja tema liitlased. Hitleri-vastane koalitsioon ja selle kujunemine: Atlandi harta, Teherani, Jalta ja Potsdami konverentside tähtsus. Teise maailmasõja tulemuste vastuolulisus ja selle tagajärjed maailma poliitilisele, majanduslikule ja ideoloogilisele arengule.

	<p>ajaloole. Teab, kes olid Winston Churchill, Charles de Gaulle, Dwight Eisenhower, Georgi Žukov, Johannes Vares ja Otto Tief. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Anšluss, Müncheneri konverents, MRP, baaside leping, okupatsioon, holokaust, suvesõda, Atlandi harta, ÜRO.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Eesti Teises maailmasõjas: iseseisvuse kaotamine, okupatsioonid, sõjakaotused ja -kahjud, sõja mõju inimeste elukäikudele. Pagulaskond.
<p>Külm sõda</p>	<ul style="list-style-type: none"> Teab ajaloo perioode, neile iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi ajaloolises arengus. Mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajalooajalooperioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas. Iseloomustab ja võrdleb ajastuid erinevate ühiskonnaelu valdkondade kaudu. Teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus. Analüüsib näidete kaudu, kuidas Euroopa ja maailma 	<ul style="list-style-type: none"> Külma sõja kujunemine ja selle avaldumise vormid: võidurelvastumine, liidud. Kriisid: Korea sõda, Suessi kriis, Kuuba kriis, Vietnami sõda, Berliini kriisid. Kahepooluseline maailm: USA ja NSVLi vastasseis. Lõhestatud Saksamaa: lõhestamine.

	<p>kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooperioodidel. Analüüsib allikate põhjal külma sõja põhjusi ja kujunemist ning teab avaldumisvorme. Analüüsib allikate põhjal külma sõja kriiside tekkimise põhjusi ning osaliste taotlusi ja tulemusi. Analüüsib rahvusvahelist olukorda külma sõja ajal. Teab, kes olid Harry Truman, John F. Kennedy, Nikita Hruštšov, Fidel Castro ning iseloomustab nende tegevust. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külm sõda, kriisikolle, NATO, VLO, võidurelvastumine, raudne eesriie.</p>	
--	---	--

3. kursus

Lähiajalugu II

Teema	Õpitulemused	Õppesisu
-------	--------------	----------

<p>Demokraatlik ja kommunistlik maailm pärast Teist maailmasõda</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Õpilane teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus. Võrdleb inimeste õigusi, kohustusi ja vabadusi demokraatlikus ühiskonnas ja diktatuuris ning kujundab oma seisukoha. Analüüsib demokraatlike riikide arengu põhijooni. Teab Euroopa integratsiooni kujunemist ja põhietappe. Teab, kes olid Ronald Reagan ja Robert Schumann, ning iseloomustab nende tegevust. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Euroopa Liit, Euroopa Nõukogu, OSCE. • Seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooga, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära. Analüüsib näidete kaudu, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooperioodidel. Analüüsib kommunistliku süsteemi kujunemislugu ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda. USA: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu. Ühise Euroopa integratsiooni otsingud. Euroopa integratsioon. • NSV Liit ja kommunistlik süsteem. Kommunistliku süsteemi kujunemine. Ida-blokk: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu, Moskva poliitika ja kriisid: Ungari ülestõus, Praha kevad, Poola kriisid, solidaarsus. NSVL: stalinism, sula, stagnatsioon. Eesti NSV: ühiskond, majanduse areng, rahvastik, vastupanu vormid, suhted väliseestiga.
---	---	---

	<p>põhijooni. Iseloomustab NSVLi ühiskonnaelu arengut. Analüüsib kommunistliku süsteemi kriiside põhjusi ja tagajärgi. Analüüsib Eesti ühiskonna arengut Nõukogude okupatsiooni ajal. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid kollektiviseerimine, industrialiseerimine, stalinism, sula, stagnatsioon, dissidentlus, Brežnevi doktriin, plaanimajandus, sotsialismileer, liiduvabariik, kultuurirevolutsioon. Teab, kes olid Jossif Stalin, Nikita Hruštšov, Leonid Brežnev, Mao Zedong, Johannes Käbin, Aleksander Dubček ja Lech Walesa, ning iseloomustab nende tegevust.</p>	
Maailm sajandivahetusel	<ul style="list-style-type: none"> • Teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus. Toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas 	<ul style="list-style-type: none"> • NSVLi ja kommunistliku süsteemi lagunemine: Berliini müüri langemine, majanduslikud ja poliitilised reformid NSVLis. Kommunistliku bloki lagunemise ja kommunistlike ideede krahhi mõju väärtushinnangutele. Külma sõja lõpp ja

	<p>valdkonnas. Analüüsib allikate põhjal NSV Liidu ja selle mõjusfääri lagunemise põhjusi. Teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil pärast külma sõja lõppu. Analüüsib allikate põhjal jõudude vahekorra muutusi rahvusvahelistes suhetes ning uute pingekollete kujunemist. Analüüsib allikate põhjal Eesti iseseisvuse taastamist ning teab riikluse ülesehitamise käiku. Analüüsib allikate põhjal Eesti integreerumist Euroopasse ja maailma. Teab, kes olid Ronald Reagan, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, George Bush, Vaclav Havel, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar ja Mart Laar ning iseloomustab nende tegevust. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, laulev revolutsioon, Rahvarinne, Balti kett, interrinne, ERSP, Eesti Kongress, Põhiseaduse Assamblee.</p>	<p>geopoliitilised muudatused: poliitilise kaardi muutumine. USA rolli muutus: uus jõudude vahekord maailmas. Eesti iseseisvuse taastamine. Integratsioon Euroopasse ja maailma: laulev revolutsioon, riikluse taastamine. Uued pingekolled: Balkani kriis.</p>
--	--	---

<p>20. sajandi arengu põhijooned</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Arutleb inimeste igapäevaelu valikute üle demokraatlikes ja totalitaarsetes ühiskondades. Toob näiteid solidaarsusliikumistest ning kirjeldab nende mõju ühiskonnale. Teab teaduse ja tehnika arengu saavutusi ning iseloomustab nende rakendumist igapäevaelus. Toob näiteid kultuurielust ning seostab neid ühiskonnas toimunud muutustega. • Analüüsib, mis asjaoludel kujunesid ja muutusid inimeste hoiakud ning väärtushinnangud sõja ja rahu küsimuses 20. sajandi jooksul. Analüüsib allikate põhjal rahvusvaheliste organisatsioonide rolli riikidevahelistes suhetes. Selgitab Lähis-Ida kriisikolde kujunemise põhjusi, selgitab kriisi olemust ja püüdeid seda lahendada. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid desarmeerimine, võidurelvastumine, patsifism. 	<ul style="list-style-type: none"> • Eluolu ja kultuur. Noorsooliikumised (biitnikud, hipid, punkarid jms) ja nende mõju ühiskonnale, afroameeriklaste solidaarsusliikumine ja panafrikanism, feminism, keskkonnakaitse. Ühiskondlike liikumiste ja ideoloogiate avaldumine kultuuris. Muutused eluolus: viktoriaanliku maailma lagunemine, naiste emantsipatsioon, spordi populaarsuse kasv, mood, massikultuur, kodumasinad. Teaduse ja tehnika areng: autoajastu, raadio, televisioon, arvuti ja internet, kosmoseajastu. Kultuurivaldkondade arengu iseloomulikud jooned: vaimse murrangu ilmingud kunstis, kirjanduses, arhitektuuris, muusikas. Mitmekultuuriline maailm. Poliitiliste olude mõju Eesti kultuurile ja eluolule. • Sõda ja rahu. Suhtumine sõdadesse: patsifism, võidurelvastumine, desarmeerimine, tuumasõja oht. Rahvusvahelised organisatsioonid: Rahvasteliit, ÜRO, NATO, uue maailmakorra
--------------------------------------	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab, millised arengusuunad ühiskonnas tegid võimalikuks inimsusevastaste kuritegude toimepaneku. Mõistab inimsusevastaste kuritegude olemust ning nende taunimise ja vältimise vajalikkust. Toob näiteid inimsusevastaste kuritegude toimepanemistest ja nende tagajärgedest. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid genotsiid, holokaust, küüditamine, GULAG. • Iseloomustab koloniaalsüsteemi toimimist, selle lagunemise põhjusi ja tagajärgi. Analüüsib uute vastasseisude kujunemist maailmas pärast külma sõja lõppu. Analüüsib allikate põhjal väikerahvaste õigusi suurriikide koosseisus. 	<p>loomise katsed. Konfliktid ja nende lahendamise püüded Lähis-Ida näitel. Eesti osalemine rahvusvaheliste organisatsioonide töös.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inimsusevastased kuriteod. Massikuritegude ideoloogilised alused ja psühholoogilised juured. Koonduslaagrid, GULAG. Küüditamised. Natsismikuriteod: holokaust. Kommunismikuriteod. Genotsiid, etnilised puhastused. Inimsusevastased kuriteod Eestis. • Muu maailm. Koloniaalsüsteemi lagunemine ja selle tagajärjed. Uute vastasseisude kujunemine, terrorism. Lääne ühiskonna väljakutsed nüüdisaegses maailmas
--	--	--

ÕPPEAINE NIMETUS: INIMESEÕPETUS

KURSUS “PEREKONNAÕPETUS”

Õppeaine kirjeldus, sh ainespetsiifikast lähtuvad erisused

Inimeseõpetuse perekonnaõpetuse kursuses keskendutakse perekonnaelu psühholoogiale, sotsioloogiale, eetikale, perekonnaõigusele, majandamisele ja perekonna rollile ühiskonnas. Kursus toetab õpilase enesearengut, aitab mõtestada ja analüüsida oma rolli perekonnas, arendada vastutustunnet nii isiklikus kui ka ühiskonnaelus. Perekonnaõpetuse kursus kujundab eelkõige õpilaste enesemääratlus-, sotsiaalse ja väärtuspädevuse arenemist. Õpilane õpib tundma ühiskonnas toimuvaid demograafilisi, sotsiaalseid, majanduslikke ja ajaloolisi protsesse ning nähtusi, mis mõjutavad pereelu struktuure ja protsesse. Õpe valitakse rõhuasetusega elulähedasele ainekäsitlusele, toetades õpilase arusaama õpitava vajalikkusest.

Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas, et arendada õpilaste positiivset mõtlemist oma arengu- ja toimetulekuvõimalustest. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupärale ja isiklike seisukohtade austamisele ning võimalusele vabalt arvamust avaldada, olla algatusvõimeline, osaleda ja tegutseda nii üksi kui ka koos teistega.

Gümnaasiumi inimeseõpetuse kursus keskendub paarisuhtele, perekonnaga seotud teemadele ning vanemlusele. Õpitakse, kuidas luua ja hoida toetavaid inimsuhteid. Oluline rõhk on perekonna väärtustamisel, enda rolli teadvustamisel suhetes ja tulevase lapsevanemana. Kujundatakse valmisolekut võtta vastutus oma suhete eest. Kursuse jooksul analüüsitakse ühiskonna mõju perekonnaelule.

Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) mõistab, kuidas ühiskond mõjutab pereväärtusi, traditsioone, hoiakuid, sealhulgas laste kasvatamist ja suhtumist seksuaalsusesse, mõistab, kuidas on kooselu vormid ja perekonna roll aja jooksul muutunud;
- 2) mõistab inimese arengu võimalusi perekonnas, paarisuhtes ja lapsevanemana, võtab vastutuse oma rolli eest, arvestades teiste pereliikmetega;
- 3) teab, kuidas pereelu, sealhulgas abielu on õigusaktidega reguleeritud, oskab sellega igapäevaelus arvestada ja vajaduse korral leida asjatundlikku õigusabi;
- 4) mõistab suhetega kaasnevat õigusi ja kohustusi, inimeste võrdse kohtlemise vajalikkust ning võtab vastutuse oma suhete eest;
- 5) kasutab teaduspõhiseid allikaid perekonna, suhete ja terviseiga seotud info ja abivõimaluste leidmisel;
- 6) mõistab inimliku läheduse ja armastuse erinevat avaldumisviisi;
- 7) mõistab seksuaalse arengu individuaalsust;
- 8) mõistab paarisuhete dünaamikat ja võtab vastutuse;
- 9) mõistab perekonna rolli traditsioonide hoidja ja kandjana, väärtustab sotsiaalsete suhete, tavade ja kommete toetavat mõju peresuhetele;
- 10) mõistab tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust inimese elus ja iseenda sotsiaalset vastutust tervisekäitumises;
- 11) on teadlik tarbija ja oskab koostada perekonna eelarvet, arvestades pere võimaluste ja pereliikmete vajadustega;
- 12) mõistab vanemlikku vastutust erinevas vanuses laste arengu toetamisel.

Õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) mõistab ning oskab selgitada kooselu ja perekonna eri vormide osa üksikisiku ning ühiskonna elus;
- 2) väärtustab perekonda ja oskab analüüsida lähedaste inimsuhete rolli inimese elus ning põhjendab iseenda vastutust ja rolli peresuhetes;
- 3) analüüsib perekonna funktsioone indiviidi ja ühiskonna seisukohast ning on valmis korraldama argielu kodus, arvestades pereliikmete turvalisust, vajadusi ja tervist;
- 4) mõistab abielu ja perekonna psühholoogilisi, õiguslikke ning majanduslikke aspekte ning oskab leida infot ja abi, et tulla toime probleemidega;
- 5) selgitab lapse arengu põhiküsimusi ja lapsevanema rolli lapse kasvatamises;
- 6) seostab püsisuhte olemust ning selle seost seksuaalsuse ja armastusega, väärtustades usaldust ning positiivseid tundeid;
- 7) tunnetab iseennast, oma rolli ja vastutust nii kasvuperekonna kui ka loodava perekonna liikmena;
- 8) on valmis seostama enda tehtavaid valikuid isikliku pereelu õnnestumise võimalusega tulevikus;
- 9) mõistab vajadust tegutseda turvaliste inimsuhete loomise, säilimise ja arendamise nimel ning on valmis olema pere ja peret ümbritseva sotsiaalse võrgustiku liige.

Õppesisu

Teema	Õpitulemused	Õppesisu
Perekond ühiskonnas	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab näidete abil, kuidas ühiskond ja kultuur on läbi ajaloo mõjutanud pereväärtusi ja -traditsioone ning laste kasvatamise põhimõtteid. Toob näiteid erinevatest kooseluvormidest ajaloos ja tänapäeval ning analüüsib, kuidas need täidavad perekonna ülesandeid. Analüüsib ühiskonna ja kultuuri, sh traditsioonide mõju seksuaalsusele ja seksuaalsuhetele. • Analüüsib perekonna tähtsust inimese jaoks elu erinevatel perioodidel. Analüüsib näidete alusel soostereotüüpide põhjusi, nende piiravat mõju inimese minapildile, käitumisele, suhetele ja valikutele. 	<ul style="list-style-type: none"> • Perekond, perekonna liigitused. Perekonna ülesanded. Perekonna minevik, olevik ja tulevik. Pereväärtused, traditsioonid, hoiakud (s.h laste kasvatamine ja suhtumine seksuaalsusesse) läbi ajaloo. • Kooselu ja kooselu vormid. Kooselu vormid läbi ajaloo täitmaks perekonna ülesandeid. • Perekonna roll ja tähtsus läbi inimese elukaare. Ühiskonnas kehtivate hoiakute (sh soostereotüübid) piirav mõju inimesele ja inimsuhetele.
Tervis ja turvalisus	<ul style="list-style-type: none"> • Kasutab usaldusväärseid allikaid tervise, suhete ja sotsiaalmajanduslike küsimuste kohta info otsimisel ja probleemide 	<ul style="list-style-type: none"> • Usaldusväärsed infoallikad inimese turvalise tervisekäitumise ja terviseedenduses.

	<p>lahendamisel, järgides autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid, viidates ja refereerides nõuetekohaselt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid pereliikmete füüsilist, emotsionaalset, sotsiaalset ja vaimset tervist mõjutavatest teguritest. • Analüüsib planeeritud ja planeerimata rasedusega kaasnevaid valikuid ning neid mõjutavaid tegureid, oskab leida vajaduse korral abi. • Teab, mis on kohtingu-, lähisuhte- ja seksuaalvägivald ning mis on inimkaubandus ja kust otsida vajaduse korral abi. Analüüsib kohtingu- ja lähisuhtevägivalla põhjusi ja tagajärgi ning ennetamise ja abi saamise võimalusi- • Analüüsib, kuidas mõjutab pereliikme sõltuvushäire peresuhteid, kirjeldab kaassõltuvuse olemust ja teab, kust vajaduse korral abi otsida. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pereliikmete tervist (füüsiline, emotsionaalne, sotsiaalne, vaimne) mõjutavad peresisesed ja perevälised tegurid. Inimese tervist mõjutavad riski- ja kaitsetegurid (individuaalsed omadused ja käitumismustrid, sotsiaal-majanduslikud olud ja keskkonnategurid). • Pereplaneerimine ja seda mõjutavad tegurid. Planeeritud ja planeerimata rasedus. Nõu ja abi pakkuvad asutused noortele seoses rasedusest hoidumise ja pereplaneerimisega. • Suhtevägivald (s.h lähisuhte-, kohtingu ja seksuaalvägivald) ja selle ennetamise võimalused. Suhtevägivalla põhjused ja tagajärjed indiviidi, pere ja kogukonna tasandil ning abi saamise võimalused. Inimkaubandus ja prostitutsioon. • Sõltuvus (sh kaassõltuvus, suhtesõltuvus) peres kui süsteemis ja abi saamise võimalused.
--	--	---

<p>Suhted ja vastutus perekonnas</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab, milles seisneb põlvkondi ühendavate sidemete tugevdav ja toetav mõju pereelule. Toob näiteid peretraditsioonidest ning selgitab tavade ja kommete tähtsust perekonnasuhetes. Analüüsib enda huvide, hobide ja ettevõtmiste toetavat mõju enesearengule ja peresuhetele. • Analüüsib, kuidas paarisuhe ja ema/isa roll mõjutavad inimese arengut. Analüüsib, kuidas sõltub perekonna ülesannete täitmine igast pereliikmest, millised on pereliikmete võimalused üksteist toetada ja abistada, millised on pereliikmete õigused oma ajale, ruumile ja materiaalsetele kulutustele. • Toob näiteid pereelu, s.h abielu ja laste elu reguleerivatest õigusaktidest ja analüüsib, kuidas need sätestavad perekonnaliikmete õigusi ja kohustusi. • Toob näiteid riiklikest institutsioonidest, mis tegelevad perepoliitika elluviimisega, toob 	<ul style="list-style-type: none"> • Perekonna roll tavade, kommete ja traditsioonide hoidja ja kandjana ning põlvkondi ühendavate sidemete tugevdajana. Vastutus oma rolli eest peres arvestades pereliikmetega. • Pereliikmete rollid, ülesanded ja vajadused ning suhted (s.h vägivaldsed suhted) ja toetus perekonna ülesannete täitmisel. Toetavad paari- ja peresuhted. Vastutus oma rolli eest peres arvestades pereliikmetega. • Pereelu (s.h abielu) sätestav seadusandlus ja pereliikmete õigused ja kohustused. • Perepoliitilised meetmed perede toetamisel. • Suhe. Paarisuhe. Lähisuhte ja selle olemus peres (s.h abielus). Pere kui sotsiaalne süsteem laiemas sotsiaalses võrgustikus. • Suhete katkemine (s h lahkumine ja abielulahutus) peres ja kooselus. • Lein ja leinaga toimetulek. Abi saamise võimalused.
--------------------------------------	--	---

	<p>näiteid riikliku perepoliitika rakendamises, sh toetustest ja teenustest.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teab, et lähisuhe, s.h abielu põhineb vastastikusel austusel ning partnerite õiguste ja vajadustega arvestamisel. Selgitab lähisuhete ja sotsiaalse võrgustiku tähtsust inimese elus. • Analüüsib lahkumineku ja abielulahutuse põhjusi, tagajärgi ning oskab vajaduse korral leida psühholoogilist ja õigusabi. • Selgitab leina olemust ja kirjeldab leinast ülesaamise võimalusi. • Mõistab iga inimese õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele. Teab, et lähisuhe, s.h abielu põhineb vastastikusel austusel ning partnerite õiguste ja vajadustega arvestamisel. Toob näiteid lapse õigustest ja abi saamise võimalustest laste õiguste kaitsmisel. • Mõtestab enda kogemusest lähtuvalt armastuse tähendust, paarisuhte ja seksuaalse 	<ul style="list-style-type: none"> • Inimõigused. Suhetega kaasnevad õigused ja kohustused inimeste võrdsel kohtlemisel. Laste õigused ja lastekaitse. Abi saamise võimalused. • Inimliku läheduse ja armastuse erinevad avaldusvormid. Armastus paarisuhtes (s.h seksuaalsuhtes). Paarisuhte dünaamika. Seksuaalsuhte dünaamika: seksuaalsuse trepp. • Terved ja turvalised seksuaalsuhted. Nõusolek ja vastutus seksuaalsuhtes. • Soosterotüübid, meedia ja ühiskond. • Pere eelarve koostamine arvestades pereliikmete vajadusi ja pere võimalusi. • Koduse kasvatus (s.h erinevate kasvatustüüpide) mõju lapse arengule. Lapse ja vanema vaheline kiindumussuhte tähtsus lapse turvalisuse allikana peres.
--	---	--

	<p>läheduse dünaamikat ning neid mõjutavaid tegureid, õigusi ja kohustusi suhte erinevates etappides. Analüüsib seksuaalsuhet kui inimliku läheduse avaldumisvormi ja selle seotust armastusega.</p> <ul style="list-style-type: none">• Teab, et turvaline ja vastastikku rahuldustpakkuv seksuaalkäitumine põhineb partnerite võrdsel kokkuleppel.• Selgitab soostereotüüpide mõju inimese arengule ja seksuaalkäitumisele.• Arvestab perekonna eelarve kavandamisel pereliikmete vajadusi, pere majanduslikku olukorda ja võimalusi.• Selgitab koduse kasvatuse mõju lapse arengule. Analüüsib lapse ja vanema vahelise kiindumussuhte kujunemist ning kasvatustüüpide mõju sellele.	
--	--	--

ÕPPEAINE NIMETUS: ÜHISKONNAÕPETUS

Õppeaine kirjeldus, sh ainespetsiifikast lähtuvad erisused

Gümnaasiumi ühiskonnaõpetus peab olema vastavuses tänapäeva sotsiaalteaduste arengu ja ühiskonna vajadustega. Õpilased omandavad sotsiaalse kirjaoskuse, s.o teadmised, oskused ja hoiakud, mida on vaja, et tulla vastutustundlikult toime muutuv ja mitmekultuurilises keskkonnas. Õppeaine eesmärk on luua eeldused, et kujuneks aktiivne, kompetentne ja vastutustundlik kodanik, kes suudab kohaneda muutustega, oskab ennast arenguga suhestada, oma kodanikupositsiooni kujundada, võtab vastutuse oma otsuste eest ning on avatud uutele ideedele ja elukestvatele õppimisele.

Õppeaine omandamisega valmistuvad õpilased toimima teadlike kodanikena demokraatlikus ühiskonnas. Gümnaasiumi ühiskonnaõpetus käsitleb nüüdisaegse ühiskonna sotsiaalseid suhteid ning protsesse ja tutvustab ühiskonnaelu põhivaldkondade (majanduse, poliitika, õiguse) korraldust ning toimimist. Kõiki valdkondi analüüsitakse nii ühiskonna kui terviku kui ka indiviidi positsiooni ja rollide põhjal. Põhikoolis omandatud teadmisi Eesti riigi ja ühiskonna toimimisest laiendatakse Euroopa ning maailma probleemide käsitlemisega. Eesti ja Euroopa temaatika kõrval arutatakse ka olulisi globaalseid ühiskonnaprobleeme. Õpilane puutub ühiskonnas kokku erinevate eluvaldkondade ja situatsioonidega. Et toetada õpilase sotsialiseerumist ning ühiskondliku kompetentsuse kujunemist, hõlmab ainekava mitmekesiseid teemasid inimõigustest autoriõiguste ja tarbijakaitseni. Kiiresti muutuv ühiskonnas jääb õpetaja ülesandeks pöörata tähelepanu aktuaalsetele teemadele ja probleemidele ning arutada õpilastega nende üle. Seejuures toetatakse nii õpilaste dialoogipidamise oskuse kui ka iseseisva kriitilise analüüsioskuse ja otsustusvõime kujunemist. See aitab õpilastel seada isiklike eluplaane ning mõista erinevate vaadete ja demograafiliste ja sotsiaalmajanduslike tunnustega inimesi.

Ainekavaga tähtsustatakse senisest praktilisemat õpet, võimalust kogeda kodanikuks olemist.

Ühiskonnaõpetuse kaks kursust koosnevad viiest teemavaldkonnast: ühiskond ja selle areng; riik ja poliitika demokraatlikus ühiskonnas; majanduse toimimine; üleilmastumine, jätkusuutlik areng; kommunikatsioon ja infopädevus. Riigi ja demokraatliku riigivalitsemise

teemavaldkonnas käsitletakse riigi funktsioone ja demokraatliku valitsemise põhimõtteid. Ühiskonna ja selle arengu teemavaldkonnas käsitletakse ühiskonna toimimist ning kodaniku võimalusi ja vastutust.

Majandust käsitlev teemavaldkond valmistab noori ette majanduselus osalemiseks, sh hindama realistlikult oma ressursse, toimima rahatargalt; aitab kujundada noorte valmisolekut erinevateks karjäärivalikuteks. Rahvusvahelise suhtluse, üleilmastumise ja jätkusuutliku arengu käsitlemisel laiendavad õpilased oma teadmisi rahvusvahelistest organisatsioonidest ja globaalsetest väljakutsetest.

Eesmärk on õppida nägema, kuidas saab igäüks muuta maailma turvalisemaks ja humaansemaks.

Ühiskonnaõpetus kujundab õpilastes järgmisi väärtusi ja hoiakuid: seaduslikkus ja isiklik vastutus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, intellektuaalomandi väärtustamine, salliv suhtumine erinevustesse, lugupidav suhtumine erinevatesse kultuuridesse, säästev eluviis ning orienteeritus elukestvatele õppele, eelarvamuste, sh rassismi ja ksenofoobia taunimine.

Ühiskonnaõpetuses lõimuvad teiste sotsiaalinete teadmised, oskused ja väärtushinnangud ning eelmistes kooliastmetes õpitu, ühtlasi süvenevad teooria õppimise ja praktilise tegevuse kaudu varem omandatud teadmised ühiskonnast. Õpitavat käsitletakse nii, et ühelt poolt omandavad õpilased tervikpildi vastastikku seotud sootsiumist, kuid teiselt poolt oskavad sotsiaalsest kontekstist tulenevalt alati hinnata oma positsiooni ja valikuid.

Ühiskonnaõpetus on tihedalt seotud ajaloo, geograafia, bioloogia ja inimeseõpetusega. Näiteks käsitletakse geograafias põhjalikumalt rahvastiku-, linnastumis- ja maailmamajandusprobleeme ning nende seoseid üleilmastumisega. Samal ajal süvendab ühiskonnaõpetus ajalooõpetuse kaudu saadud teadmisi riigist. Õiguse, riigikaitse, filosoofia ja usundiõpetuse valikkursused avardavad veelgi õpilaste teadmisi oma ja teistest kultuuridest ning ühiskonnast, toovad enam esile mitmekultuurilisuse ja globaliseerumise dimensiooni, et luua seoseid ning märgata sarnast ja erinevat.

Õppematerjal esitatakse võimalikult probleemipõhiselt ja igapäevaeluga seostatult. Suurt tähelepanu pööratakse õpilastes aine vastu huvi äratamisele, õpimotivatsiooni kujundamisele.

Õppes rakendatakse aktiivõppemeetodeid nagu arutelud, juhtumianalüüsid, uurimisprojektid ning kaasalöömine kodanikualgatuslikes ettevõtmistes. Olulised on uurimuslikud õpivõtted, millega õpilased omandavad probleemide esitamise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja tegemise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused. Aine omandamisele aitavad kaasa õppekäigud, ekskursioonid, kohtumised erinevate inimestega jms. Õppekirjandusele lisaks kasutatakse erinevaid materjale ja teabetekste, dokumente, elektroonilisi andmebaase, õppefilme jms.

Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) tunneb riigivorme ja riigi ülesandeid, väärtustab ja järgib demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi, kaitseb oma huve ja õigusi, arvestades teiste inimeste õigusi;
- 2) tunneb nüüdisühiskonna ülesehitust ja ühiskonnaelu valdkondi: majandus, õigus, sotsiaalelu, kultuur, haridus, kommunikatsioon;
- 3) on aktiivne kodanik ja suhestab ennast ühiskonna arenguga, osaleb aktiivselt ja vastutustundlikult ühiskonnaelus, sh kodanikualgatusprojektides koostöös kogukonna, avaliku sektori ja teiste partneritega;
- 4) mõistab majanduse toimimise põhialuseid ning tarbija ja ettevõtja rolli, huve ja õigusi ühiskonnas, analüüsib enda majanduskäitumist; järgib majandusliku mõtlemise põhialuseid tarbijana; mõistab ettevõtluse kui ühiskonna toimimise põhilise alustala rolli ühiskonnas väärtuse loojana, tööandjana, riigi rikkuse tagajana, peamise maksumaksjana ja ühiskonnaelu mõjutajana;
- 5) mõistab riikidevahelise poliitilise, majandusliku ning kultuurisuhtluse põhimõtteid, sise- ja välispoliitilisi toimetehhanisme, tunneb tähtsamaid rahvusvahelisi organisatsioone ja Eesti osa nendes;

6) leiab, hindab, süstematiseerib ja kasutab infot kriitiliselt, loob uut teavet, arvestab autoriõiguste ja intellektuaalse omandi kaitsega, oskab leida ja kasutada õigustekste.

1. kursus

Teema	Õpitulemused	Õppesisu
Kommunikatsioon, infopädevus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab teabe edastamise erinevaid võimalusi ja mõju; • oskab infot leida, kriitiliselt hinnata, süstematiseerida ja kasutada ning luua uut teavet, arvestades autoriõiguste ja intellektuaalse omandi kaitset; • oskab leida ja kasutada õigustekste, sealhulgas rahvusvahelisi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Põhifookus 1: Kujundada kriitilise analüüsioskusega ja otsustusvõimelist kodanikku, kes oskab hankida ja filtreerida infot erinevatest kanalitest ning mõista ka endast erinevate vaadete ja taustaga inimesi • Eesmärgiks on arendada õppijas harjumust jälgida mitmekülgset meediasisu, õppides tarbitavat kriitiliselt hindama nii, et õpilane oskab vahet teha erinevat tüüpi meediasisul (professionaalne ajakirjandus versus “näiline ajakirjandus” (huvirühmade meedia, sotsiaalmeedia jms); mõistab, milles seisnevad süvavõltsingu kasutamise ohud meedias levivale teabele.

		<ul style="list-style-type: none">• Õppija oskab märgata demagoogiavõtete kasutamist tekstides ja kõnes. Teab, milles seisneb sõnumite võimendamine ja mullistumine. Mõistab, millistes olukordades mõjutamine toimub ning oskab märgata enda ümber erinevat liiki turunduskommunikatsiooni kui ka poliitilist propagandat. Mõistab, mis on infosõda ning kuidas kasutatakse vastandumist jm infomüra, et mõjutada demokraatliku arutelu.• Väärtustab sõnavabadust, oskab juhtida tasakaalukat vestlust. Suudab argumenteerida ning kinnitada oma väiteid usaldusväärsete ja teaduspõhiste näidetega.• Teab, et ühiskonna nn platvormistumine, kus inimesete elu on tihedalt seotud erinevate sots.meedia platvormide kasutamisega, on endaga kaasa toonud mitmeid väärtusküsimusi, mis puudutavad isiku privaatsust, andmekaitset; suhtluseetikat jms.
--	--	---

		<ul style="list-style-type: none"> • Märksõnad ja mõisted: ajakirjandus eetika; demagoogia, propaganda, vanenõuteooriad, valeinfo ja selle liigid; infosõda; stereotüübid ja sildistamine; sõnavabadus ja vaenukõne
<p>Ühiskond ja selle areng</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab näidete kaudu erinevate ühiskonnaelu valdkondade toimimist ja omavahelisi seoseid; • hindab adekvaatselt oma eneseteostusvõimalusi ühiskonnas, töö- ja eraelus ning on valmis neid ellu viima; • teab oma võimalusi tööturul ja arvestab nendega valikute tegemisel; mõistab elukestva õppe olemust ja vajadust; • mõistab oma võimalusi mõjutada ühiskondlikke protsesse aktiivse kodanikuna nii koolis kui ka väljaspool, mõistab erinevate ühiskonnasektorite koostöö tähtsust; • analüüsib näidete põhjal kodanikuaktiivsuse 	<ul style="list-style-type: none"> • Põhifookus 2: Kuidas ja miks on meie tänane ühiskond arenenud selliseks nagu ta on? • Mis on ühiskond? Ühiskonnarühmad, kellest ühiskond koosneb. Miks moodustavad nii erinevad ühiskonnarühmad terviku? • Kuidas on ühiskond kui nähtus ajalooliselt arenenud? (Agraarühiskond, antiik/keskaja linn kui ühiskonnamudel, tööstusühiskond, postindustriaalne ühiskond, infoühiskond, teadmusühiskond, heaoluühiskond.) Mis on selliste ühiskonnatüüpide välja arenemist tagant tõuganud? (sotsiaalsed, tehnoloogilised innovatsioonid ja nende seosed) • Erinevad ühiskonnakorralduse vormid tänases maailmas (postmodernsed

	<p>mõju kogukonnale või ühiskonnale;</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab Eesti ühiskonna mitmekesisust, arvestab erinevaid arusaamu; • 7) mõistab indiviidi võimalusi maailmakodanikuna ja selle tähendust. 	<p>heaoluühiskonnad, modernsed (autoritaarselt juhitud) massiühiskonnad, (moderniseeruvad) hõimuühiskonnad: mis on nende kõigi ühised väljakutsed, mis erineb, kuidas on nad omavahel seotud?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Põhifookus 3: Tänapäeva ühiskondade väljakutsed: mõistab, miks on tänapäeva ühiskonnad keerukad • Ühiskonna mitmekesisuse mõtestamine. Ühiskond kui massiühiskond, mis koosneb keskmistest, erivajaduseta “tavakodanikest” ning erinevate erivajadustega vähemustest. Ühiskond kui pluralistlik ühiskond, kus on palju erinevaid rühmi, millest igal on mingid eriomadused ja sellest lähtuvad “erivajadused” (nt ka eesti keele ja kultuuri kaitse kui erivajadus, mida teiskeelsed vähemused võib-olla ei taju). Kahe käsitluse erinevused, puudused ja eelised. • Ühiskondlik ebavõrdsus ja selle põhjused. Individuaalsed ja süsteemsed ebavõrdsuse
--	--	---

		<p>põhjused. Ühiskondlik kihistumine ja selle põhjused. Meritokraatia ja sotsiaalne mobiilsus. Arutleda, millised sotsiaalse mobiilsuse barjäärid on ühiskonnas eemaldatavad ja kuidas.</p> <p>Märksõnad ja mõisted</p> <ul style="list-style-type: none">• Ühiskonna olemus: Erinevad ühiskonnatüübid (<i>mõisted: põllumajandusühiskond; tööstusühiskond; teenindus- ja infoühiskond; modernne ja postmodernne ühiskond, võrgustikuühiskond, heaoluühiskond</i>).• Ühiskonna kolm sektorit (<i>mõisted: avalik sektor, erasektor; vabakond</i>).• Ühiskonnaühmad (<i>mõisted: eliit, mass, pluralism</i>);• Kihistumine: <i>mõisted: sotsiaalne mobiilsus; sotsiaalne tõrjutus; sotsiaalne õiglus; sotsiaalne sidusus, vaesus, ilmajäätus</i>
--	--	---

		<ul style="list-style-type: none"> • Kollektiivne identiteet
Riik ja demokraatlik riigivalitsemine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab riigi toimimise põhimõtteid ja ülesandeid; • tunneb ja väärtustab demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi ning järgib neid, märkab inim- ja kodanikuõiguste alaseid väljakutseid ühiskonnas ja reageerib nendele oma võimaluste piires; • mõistab inimeste õigust individuaalsetele, kultuurilistele- ja maailmavaatelistele erinevustele, kui need ei ole inimsusevastased; • teab valimiste üldisi põhimõtteid, mõistab valimiste tähtsust ühiskonnas ja enda vastutust valijana; • eristab demokraatlikku ja mittedemokraatlikku otsustusprotsessi nii ühiskonnas kui ka kogukonnas; selgitab näidete põhjal konsensusse, kompromissi ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Põhifookus 4: Saab aru, milleks on riiki kui institutsiooni vaja ja mõistab põhivalikuid, mis riigi toimimise ees seisavad • Riik kui institutsioon. Miks ja kuidas on riik kui institutsioon välja kujunenud (lõimingu ajalooga: mis võimaldas antiiktsivilisatsioonidel välja kujuneda, milline nägi välja feodaalriik, millise arenguhüppe tegi riik absolutism ajastul, mille poolest erineb tänapäevane demokraatlik healuriik eelnevatest riigivormidest). Milliseid ülesandeid riik tänapäeval täidab (Eesti riigi näitel). • Riigi funktsioonide seos ideoloogiatega. Põhiideoloogiad (Liberalism, sotsialism, konservatism, rahvuslus, roheline maailmavaade) ja riigi roll nende ideoloogiate nägemuses. Mida tähendab sügav vs õhuke riik, millistes valdkondades

	<p>enamushääletuse erinevust;</p> <ul style="list-style-type: none">• oskab kaitsta oma huve ja õigusi, arvestades teiste inimeste õigusi, ning seisab vastu demokraatlike väärtuste eiramisele.	<p>võiks riik täita aktivistlikku, millistes mõõdukat kontrollivat rolli, millised valdkonnad võiks jätta turu või kodanikuühiskonna enesekorralduse ülesanneteks. (kolmesektorilise vaate kordamine.)</p> <ul style="list-style-type: none">• Riigi funktsioonide seos režiimidega. Mille poolest erinevad demokraatliku riigi funktsioonid autoritaarsetest ja hübriidrežiimidest? Kuidas erineb demokraatlike ja autoritaarsete riikide arusaam ühiskonnast? Inimõigused ja kodanikuõigused.• Põhifookus 5: Mõistab, millised institutsioonid aitavad erinevaid riigi funktsioone täita (<i>orienteerub kodanikuna riigiaparaadis, teab, kuhu pöörduda erinevates elulistest situatsioonides</i>)• Põhiseaduslikud insitutsioonid. Töö põhiseadusega: miks on just need institutsioonid kirjutatud põhiseadusse (riigi
--	--	---

		<p>võimu korraldus, võimude lahusus, tasakaal ja kontroll). Põhiseaduslike institutsioonide baasfunktsioonid. Analoogia Euroopa Liidu põhiinstitutsioonid. Millal ja kuidas kodanik nendega kokku puutub.</p> <ul style="list-style-type: none">• Poliitikakujundamise ja elluviimise institutsionaalne vaade. Kes ja kus algatab seaduseelnõusid, miks on neile vaja eelnõu seletuskirja, kes ja kus neid menetleb ja vastu võtab. Mis vahe on määrusel ja seadusel (siseriiklikult) ja direktiivil ja määrusel (EL üleselt). Miks ja kuidas on poliitika kujundamisega seotud riiklikud arengukavad ja koalitsioonileping.• Kuidas viiakse poliitikaid ellu ja kontrollitakse nende elluviimist. Ministeeriumide, ametite, kohalike omavalitsuste rollid). Mõtestada läbi, miks reguleeritakse mingeid valdkondi Euroopa Liidu tasandil ja miks mõningaid valdkondi vaid liikmesriigi tasandil, ja miks mõningaid
--	--	--

		<p>kohaliku omavalitsuse tasandil.</p> <ul style="list-style-type: none">• Riik kui teenusepakkuja ja kodanik kui klient. Erinevad riiklikud teenused ja kuidas kodanikuna riigiga suhelda? Kuidas ja miks riik oma elanike, ettevõtete jt andmeid kogub. Andmekaitse.• Põhifookus 6: Kuidas saab kodanik poliitika kujundamises osaleda• Valimised. Kes, kuidas saab valida, kuidas kandideerida Riigikogu, kohalike omavalitsuste volikogude, Euroopa Parlamendi valimistel, presidendiks? Kuidas võimaldab valimistel osalemine osaleda poliitika kujundamises? Mis on Eesti valimissüsteemi eripärad? Kuidas saavad häältest mandaadid, mandaatidest valitsus? Koalitsioonileping, kuidas see kujuneb.• Kuidas orienteeruda valimiskampanias? Ideoloogiline, huvipõhine, isikupõhine otsustamine (arutleda mandaadi- vs delegaadisüsteemi üle). Taktikaline
--	--	--

		<p>hääletamine ja selle nõrgad kohad.</p> <ul style="list-style-type: none">• Huvikaitse. Mis on rahvaalgatuse õigus ja kuidas seda kasutada Eestis ja Euroopa Liidu tasandil? Kuidas koostada eelnõud, kuidas koguda allkirju, kuidas esitada? Kuidas edendada oma poliitikaettepanekut erakondade, huvikaitseorganisatsioonide või valitud parlamendisaadikute kaudu? Kuidas kaasavad ministriumid erinevaid huvirühmi poliitika kujundamisse? Kuidas korraldatakse Eestis rahvahääletust? Millised on rahvahääletuse kui demokraatliku kaasamise meetodi eelised ja puudused võrreldes teiste demokraatlike poliitikakujundusse kaasamise vormidega?• Kui poliitika kolib tänavale ja meediasse. Mis rolli täidavad poliitika kujundamises meeleväljendused, streigid, tarbimisboikotid või meediakampaaniad? Mis on nende kui poliitika kaasärääkimise võimalused ja puudused? Millised võimalused on poliitika
--	--	--

		<p>osalemiseks mittedemokraatlikes režiimides?</p> <p>Märksõnad ja mõisted:</p> <ul style="list-style-type: none">• Põhiideoloogiad (<i>mõisted: liberalism, sotsialism, konservatism, rahvuslus, roheline maailmavaade</i>)• Riik kui institutsioon; riigikorralduse tüübid (<i>mõisted: unitaarriik, föderatsioon, konföderatsioon</i>).• Võimu iseloom: demokraatlikud režiimid, hübriidrežiimid ja autoritaarsed režiimid (<i>mõisted: liberaalne riik; autoritaarne riik, totalitaarne riik</i>).• Riigivalitsemis vormid (<i>mõisted: vabariik - parlamentaarne ja presidentaalne; monarhia - konstitutsiooniline ja absoluutne; õhuke riik vs sügav riik</i>).• Inimõigused, kodanikuõigused• Valimised: (<i>mõisted: majoritaarne ja proportsionaalne valimissüsteem</i>;
--	--	---

		<p><i>valimiskampaania, valimisreklaam; mandaat, valimisringkond, valimisnimekirjad (avatud/suletud; "triibulised" nimekirjad); tsensus/ valimiskünnis)</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Võimude lahususe ja tasakaalustatuse printsiip (<i>mõisted: seadusandlik võim; täidesaatev võim; kohtuvõim</i>).• Põhiseaduslikud institutsioonid• Õigusriigi toimimine: (<i>mõisted: põhiseadus, seadus, määrus, korraldus ja direktiiv</i>)• Poliitika kujundamine: (<i>mõisted: koalitsioonileping, arengukavad, strateegiad, huvirühmad, kaasamine</i>)• Kodanikuportaalid: (<i>mõisted: e-riik; eID privaatsus; ID-kaart, digiallkiri, digitaalne identiteet, parool, PIN-kood, mobiil-ID, smart-ID, e-teenus, Eesti.ee, küberjulgeolek</i>)• Huvikaitse: (<i>mõisted: referendum, rahvaalgatus, eelnõu, arupärimine;</i>
--	--	---

		<i>meeleavaldus/pikett, marss, märgukiri/petitsioon, streik, ametiühing, tarbimisboikott, meediakampaania, ühiskonnakriitika)</i>
--	--	---

2. kursus

Teema	Õpitulemused	Õppesisu
Majanduse toimimine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab majandusliku mõtlemise põhialuseid ning ettevõtja ja tarbija huve ja õigusi ühiskonnas; • tunneb riigi eelarve- ja maksupoliitika põhimõtteid, nende mõju üksikisikule ja ühiskonnale; • väärtustab maksude maksmist kui kodaniku ja ettevõtja panust ühiskonna heaolusse; • väärtustab säästva majanduse põhimõtteid; • väärtustab sotsiaalse ettevõtluse ja õiglase 	<p>Põhifookus 7:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Õpilane mõistab, kust tuleb raha riigi rahakotti ning mida teha, et seda seal piisavalt oleks. • Eesti maksusüsteem, mida ja miks maksustatakse. Üksikisiku tulumaks, sotsiaalmaks, ettevõtete tulumaks, aktsiisid. Miks tehakse maksuerisusi. Kuhu maksutulu kulub. Millest maksulaekumised sõltuvad? • Millest riigi laekumised sõltuvad? Makromajanduse põhinäitajad:

	<p>kaubanduse põhimõtteid, mõistab üksikisiku tarbimisvalikute mõju nii kohalikul kui ka globaalsel tasandil;</p> <ul style="list-style-type: none"> • planeerib oma majanduskäitumist ja teeb otsuseid vastutustundlikult; • mõistab töösuhteid, väärtustab vastutustundlikku käitumist töötaja ja tööandjana; • 8) teab, et intellektuaalse omand on seadusega kaitstud. 	<p>sisemajanduse kogutoodang, eelarvetasakaal, inflatsioon, tarbijahinnaindeks. Impordi-ekspordi tasakaal. Riigi välisvõlg. Majanduse tsüklilisus. Riigi ja Euroopa Liidu roll majanduselu edendamises. Kuidas tagavad riigid (euro puhul Euroopa Liit) raha väärtuse püsimist? Kuidas panustavad ettevõtlusega tegelemine, tarbimine ja tööturul osalemine riigi majandusse?</p> <p>Põhifookus 8: Ettevõtlus ja rahatarkus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tarbimine. Isiklik eelarve, sissetulekute ja väljaminekute analüüsimine ja planeerimine. Säästmise kavandamine. Tarbimisvalikute mõju ühiskonna, keskkonna ja indiviidi tasandil. Turvaline tarbimiskäitumine: ostudega seotud teadete, pakkumiste ja soovitude usaldusväarsust, kuidas kontrollida finantsteenuse osutaja usaldusväarsust. • Laenamine. Erinevad laenutooted, millised kasvatavad ja millised kahandavad jõukust. Laenutoodete võrdlusalused, nt intressimäär,
--	---	---

		<p>krediidikulukuse määr, inflatsioonimäär, kogumaksumus, tagasimaksete suurus, paindlikkus ja tagasimaksmise tõenäosust.</p> <ul style="list-style-type: none">• Investeerimine – selle eeldused, eelised ja puudused. Erinevus tööga teenitavast tulust. Risk ja tootlus. Tähtsamad varaklassid. Eluaseme üürimise ja ostmise eelised ja puudused. Eluaseme ostuprotsessi ja rahastamisvõimalusi. Kuidas planeerida pensioniks.• Kuidas alustada ettevõtlusega? Loodav lisandväärtus ja kasvupotentsiaal. Intellektuaalomand ja selle kaitse. Kasumile orienteeritud ja sotsiaalne ettevõtlus. Sotsiaalselt vastutustundlik ja keskkonnahoidlik ettevõtlus. <p>Põhifookus 9: On teadlik ja ennastjuhtiv osaline tööturul</p> <ul style="list-style-type: none">• Mis on tööturg ja rollid tööturul. Tööturu areng, tööpuudus, tööjõupuudus ja kuidas kavandada oma karjääri. Töötus ja
--	--	--

		<p>tööturumeetmed: miks riik tööhõivet maksimeerida püüab, aktiivsed ja passiivsed tööturumeetmed. Tööränne: miks ja kuidas riigid seda soosivad või piiravad.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Märksõnad ja mõisted: Makromajanduse põhinäitajad ja majanduse tsüklilisus: <i>Mõisted: resurss, majandus süsteemid, sisemajanduse kogutoodang (SKP), eelarvetasakaal, inflatsioon, deflatsioon, impordi-eksport, riigi välisvõlg, buum, kapital, konkurents, monopol, kartell, turutõrked, tootlikus</i> • Riigi ja Euroopa Liidu roll majanduselu edendamises; <i>Mõisted: prioriteet, eelarvepoliitika, rahapoliitika, keskpank, pangandus, kurss, EURIBOR, tollid, kvoodid, standardid, vabakaubandus, ühisturg, tolliliit, tasaareng</i> • Eesti riigi eelarve ja maksusüsteem. <i>Mõisted: riigieelarve, üksikisiku tulumaks, sotsiaalmaks, käibemaks, ettevõtete tulumaks,</i>
--	--	--

		<p><i>aktsiisid; maamaks, kohalikud maksud, tollimaks, maksudeklaratsioon</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ettevõtlusega alustamine. <i>Mõisted: kapital, investor, AS/OÜ, äriplaan, kasum, kahjum, pankrot, innovatsioon, idufirma, start-up, loomemajandus, sotsiaalne ettevõtlus, loomevargus/ plagiaat</i> • Tööturg. <i>Mõisted: tööhõive, ülalpeetav, tööpuudus, töøjõupuudus, tööhõivepoliitika, tööleping, ümbrikupalk, ametiühing, streik, palgalõhe, brutopalk, netopalk, alampalk</i> • Tarbimine. <i>Mõisted: tarbimisühiskond, ostukorv, esmatarbekaup, ringmajandus, taaskasutus, õiglane kaubandus (fair trade), "rohe pesu", tarbijakaitse, tootemärgised, reklaam, sisuturundus</i> • Isiklik eelarve - säästmine, investeerimine ja laenamine: <i>Mõisted: sissetulekud, püsikulud, mugavuskulud, säästukonto, varaklassid, väärtpaber (aktsia, osak), börs,</i>
--	--	--

		<p><i>investeering, investeerimisfond, pensionifond, tootlus, laen, võlg, intress, intressimäär, viivis, krediidi kulukuse määr, käendaja, maksehäire, inkasso, võlanõustaja</i></p>
<p>Üleilmastumine ja jätkusuutlik areng</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab tähtsamaid rahvusvahelisi organisatsioone ja nende tegevusvaldkondi; • toob näiteid vastastikuse abistamise põhimõtetest, sh rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu; • teab riikide majandusliku, poliitilise ja kultuurilise koostöö võimalusi, toob näiteid ja mõistab koostöö olulisust; • teab ja mõtestab aktuaalseid rahvusvahelisi sündmusi, sealhulgas kriisiolukordi; • 5) analüüsib inimõiguste alaseid väljakutseid maailmas, sealhulgas väikerahvaste õigusi suurriikide koosseisus. 	<p>Põhifookus 10:</p> <ul style="list-style-type: none"> • On teadlik valitud üleilmsetest probleemidest, teab, mil moel neid lahendada/leevendada püütakse ning oskab selgitada nende lahenduste edu pärssivaid tegureid. • Globaalprobleemid/probleemid maailmapoliitika areenil. Rahvusvahelist tähelepanu pälvinud kriisiolukorrad. Miks mõned küsimused pälvivad laia rahvusvahelist tähelepanu ja teised mitte? Kas kodanikuna saame me midagi teha, et tõmmata mõnele kriisile tähelepanu? Mida aitab rahvusvahelise tähelepanu koondamine mõnele kriisisituatsioonile saavutada? • Riikidevaheline suhtlus: miks on riikide

		<p>vahel diplomaatilised suhted, miks ja kuidas tehakse omavahel majanduslikku, poliitilist ja kultuurilist koostööd? Miks puhkevad sõjad? Realism ja idealism kui vaated riikidevahelistele suhetele. Rahvusvahelised organisatsioonid, nende tegevusvaldkonnad, liikmed ja tööpõhimõtted (ÜRO, NATO, olulisemad valdkondlikud organisatsioonid). Vastastikkuse abistamise põhimõte</p> <ul style="list-style-type: none"> • Märksõnad ja mõisted: Globaalprobleemid/probleemid maailmapoliitika areenil - keskkonna- ja sotsiaalprobleemid. • Riikidevaheline suhtlus: Mõisted: <i>diplomaatia, de jure, de facto</i> • Realism ja idealism kui vaated riikidevahelistele suhetele. Mõisted: <i>sõjategevus, sõjakuritegu, asümeetrilinesõda, infosõda, terrorism</i> • Rahvusvahelised organisatsioonid. Mõisted: <i>Riikidevahelised koostööorganisatsioonid;</i>
--	--	---

		<p><i>hargmaised ettevõtted; valitsusvälised organisatsioonid. ÜRO ja selle allorganisatsioonid (UNESCO, WHO, jt), NATO, OECD, OSCE, Euroopa Nõukogu.</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Vastastikkuse abistamise põhimõted. <p><i>Mõisted: humanitaar-/ arenguabi, humanitaarkriis</i></p>
--	--	--

AJALOO VALIKKURSUSED

Ajaloo valikkursus „Üldajalugu – maailma ajalugu: tsivilisatsioonid väljaspool Euroopat“

Kursuse lühikirjeldus

Valikkursus koosneb üheksast teemast. Kursust võib õpetada ülevaatenähtena kõigist teemadest või käsitleda valikuliselt vähemalt nelja teemat sügavamalt. Valikkursuse õppe- ja kasvatuseesmärgid, õpe, hindamine ja füüsiline õpikeskkond lähtuvad ajaloo ainekava põhimõtetest. Gümnaasiumi õppe- ja kasvatuseesmärgid Gümnaasiumi lõpetaja: 1) iseloomustab ja võrdleb väljaspool Euroopat asuvate tsivilisatsioonide ühiskonda, kultuuri ja vaimulaadi ning mõistab ajaloolise arengu järjepidevust; 2) väärtustab kultuurilist mitmekesisust; 3) analüüsib ideoloogiliste ja tehnoloogiliste muutuste mõju inimeste eluviisile ning väärtushinnangutele; 28 4) analüüsib ja võrdleb tsivilisatsioone Euroopas ning väljaspool Euroopat, toob esile sarnasusi ja erinevusi ning leiab näiteid vastastikuste mõjude kohta tsivilisatsioonide arengus; 5) kasutab erinevaid teabeallikaid, sh ajalookaarte ja põhjendatud seisukohti, mõistab ajaloosündmuste ja -protsesside erineva tõlgendamise põhjusi ning hindab allika või käsitluse usaldusväärsust; 6) suudab rekonstrueerida minevikus elanud inimeste elu, vaadeldes maailma nende pilgu läbi ning võttes arvesse ajastu eripära.

Teema	Õpitulemused	Õppesisu
Esiiaeg ja tsivilisatsioonide teke	Kursuse lõpus õpilane: <ul style="list-style-type: none"> iseloomustab esiaja arengujärke ja saavutusi ning analüüsib seoseid ja järjepidevust arengus; 	<ul style="list-style-type: none"> Esiaja arengujärgud. Inimese põlvnemine. Inimene ja loodus. Mõtlemise ja kõne tekkimine. Kunsti alged. Inimkonna arengu ebahütlus. Kütid, kalastajad ja korilased. Maaharijad ja karjakasvatavad. Metallide

	<ul style="list-style-type: none"> • teab antropogeneesi põhijärke ja analüüsib erinevaid käsitlusi inimese kujunemisest; • analüüsib tsivilisatsioonide kujunemise põhjusi ja arengut, iseloomustab näidete kaudu tsivilisatsioonide peamisi tunnuseid; • teab esiaja allikaid ning teeb allikate alusel järeldusi esiaja arengu kohta; • näitab kaardil varajaste tsivilisatsioonide asualasid. 	kasutuselevõtt. Varajaste tsivilisatsioonide peamised tunnused.
Egiptus	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib Egiptuse riiklust, ühiskonda ja igapäevaelu, loob seoseid mineviku ning tänapäeva vahel; • iseloomustab näidete kaudu Egiptuse kultuuripärandit ning religiooni, teaduse ja kirja arengut; • teab Egiptuse ajaloo allikaid. 	<ul style="list-style-type: none"> • Riigi tekkimine. Ühiskond ja eluolu. Religiooni põhijooned. Surnutekultus. Kirjandus. Teadus. Egiptus tänapäeval.
Mesopotaamia ja Ees-Aasia	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib riiklust, ühiskonda ning 	<ul style="list-style-type: none"> • Sumeri linnriigid: ühiskond ja eluolu. Semiidid. Vana-Babüloonia. Hammurabi

	<p>igapäevaelu Mesopotaamias ja Ees-Aasias ning loob seoseid mineviku ja tänapäeva vahel;</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab näidete kaudu Mesopotaamia ja Ees-Aasia kultuuripärandit ning religiooni, kirja, kirjanduse ja teaduse arengut; • tunneb iisraeli rahva ajaloo põhisündmusi ja monoteistliku religiooni kujunemist; • teab tähtsamaid kirjalikke allikaid. 	<p>koodeks. Babüloonia ühiskond ja eluolu. Assüüria. Uus-Babüloonia. Babüloni ehitised. Religiooni põhijooned. Kangelaseepika ja Gilgameš. Teadus. Indoeurooplased, küsimus nende päritolust. Hetiidi impeerium. Pärsia impeerium. Foiniikia ja Iisrael: Foiniikia linnriigid, kaubandus ja meresõit. Kultuurikontaktid. Iisrael: ülevaade iisraeli rahva ajaloost. Monoteismi kujunemine ja Vana Testament. Mesopotaamia ja Ees-Aasia alad tänapäeval.</p>
India	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tunneb India ajaloo tähtsamaid arengujärke Induse tsivilisatsioonist Euroopa kolonisatsiooni alguseni ning loob seoseid mineviku ja tänapäeva vahel; • analüüsib India ühiskonda, eluolu, religioone ja kultuuripärandit; • teab India ajaloo allikaid. 	<ul style="list-style-type: none"> • Induse kultuur. Aarjalaste sisseränd. Riikluse ja ühiskonna areng. Kastid. Veedad. Brahmanism. Budism. Hinduism. Sanskrit. Kirjandus. Teadus. Kunst. Islami levik Indias

Hiina	<ul style="list-style-type: none"> • Kursuse lõpus õpilane: • tunneb Hiina ajaloo peamisi arengujärke tsivilisatsiooni tekkest kuni keisririigi lõpuni ning loob seoseid mineviku ja tänapäeva vahel; • iseloomustab Hiina ühiskonda, eluolu, religiooni ja kultuuripärandit; • teab Hiina ajaloo allikaid. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vana-Hiina tsivilisatsiooni kujunemine. Keisririigi teke. Riigi ja ühiskonna korraldus. Ametnikkond. Religioon ja filosoofia: konfutsianism, taoism. Hieroglüüfkiri. Kirjandus. Teadus. Leiutised. Kunst.
Ameerika	<ul style="list-style-type: none"> • Kursuse lõpus õpilane: • tunneb Kesk-Ameerika ja Andide tsivilisatsiooni peamisi arengujärke nende tsivilisatsioonide tekkest kuni eurooplaste koloniaalvallutuseni, loob seoseid mineviku ja tänapäeva vahel; • iseloomustab ja võrdleb Kesk-Ameerika ning Andide tsivilisatsiooni ühiskonda, eluolu, religiooni ja kultuuripärandit; • teab Ameerika põlisrahvaste (maiade, inkade, asteekide) ajaloo allikaid ning teeb allikate alusel järeldusi Ameerika varasemate 	<ul style="list-style-type: none"> • Kesk-Ameerika tsivilisatsioon: maiad, asteegid. Andide tsivilisatsioon: inkad. Riigi ja ühiskonna korraldus. Religioon. Tähtsamad kultuurisaavutused. Ameerika tsivilisatsioonide häving.

	tsivilisatsioonide kohta.	
Araabia maad	<ul style="list-style-type: none"> • Kursuse lõpus õpilane: • tunneb islami teket ja levikut Aasias ja Vahemere maades ning iseloomustab islami mõju ühiskonnale; • analüüsib araabia kultuuripärandit, toob näiteid araabia kultuuri mõju kohta Euroopale, loob seoseid mineviku ja tänapäeva vahel; • teab araabia ajaloo allikaid. 	<ul style="list-style-type: none"> • Islami teke ja levik. Muhamed. Koraan. Religiooni osa igapäevaelus. Abielu ja perekond. Sunna. Islami uskumused ja tavad. Sunniidid, šiiidid. Araabia vallutused, Araabia kalifaat ja selle lagunemine. Eri rahvaste kultuuri ühtesulamine. Arhitektuur. Kirjandus. Teadus. Araabia kultuuri mõjud Aasia ja 30 Euroopa kultuurile.
Aafrika tsivilisatsioonid	<ul style="list-style-type: none"> • Kursuse lõpus õpilane: • tunneb tähtsamaid Aafrika kultuure ning loob seoseid mineviku ja tänapäeva vahel; • iseloomustab Aafrika põlisrahvaste kultuuride erijooni; • teab Aafrika ajaloo allikaid ning teeb allikate alusel järeldusi Aafrika ajaloo kohta. 	<ul style="list-style-type: none"> • Etioopia riik ja kultuur. Lääne-Aafrika kultuurid: Ghana ja Mali, kontaktid Vahemere maadega; Joruba kultuur. Zimbabwe kultuur. Aafrika langemine Euroopa riikide võimu alla. Kolonisatsiooni tagajärjed Aafrikale. Aafrika tänapäeval.

Ajaloos valikkursus „Üldajalugu – Euroopa maade ja Ameerika Ühendriikide ajalugu“

Teema	Õpitulemused	Õppesisu
Prantsusmaa	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab Frangi riiki Prantsusmaa eelkäijana, tunneb Prantsuse riigi kujunemise olulisemaid etappe; • teab reformatsiooni ajal katoliku usu püsijäämise põhjusi; • teab valgustusliikumise, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähendust Euroopa ajaloo taustal; • mõistab Prantsusmaa ajaloo seoseid Euroopa ajaloo protsessidega; • väärtustab Prantsusmaa kultuuripärandit, teab tähtsamaid kultuuri- ja ajaloo-objekte ning leiab nende kohta infot; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid generaalseadid, pärtliöö, žirondiinid, jakobiinid; 	<ul style="list-style-type: none"> • Frangi riik. Keskaegne Prantsusmaa. Saja-aastane sõda. Reformatsioon Prantsusmaal. Hugenottide sõjad. Absolutismi kujunemine Prantsusmaal. Louis XIV. Barokk-kultuuri õitseng. Prantsusmaa revolutsiooni eelõhtul. Revolutsiooni põhietapid ja tagajärjed. Revolutsioonisõjad. Napoleoni sõjad ja ümberkorraldused Euroopas. Bourbonide restauratsioon. Juulimonarhia. Teine keisririik. Pariisi Kommuun. Kolmas vabariik. Koloniaalpoliitika.

	<ul style="list-style-type: none"> • teab, kes olid Henri IV, kardinal Richelieu, Louis XIV, Napoleon Bonaparte, Robespierre, Clodovech, Karl Suur ja Napoleon III, ning iseloomustab nende tegevust. 	
Suurbritannia	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab normannide tähendust Inglismaa kujunemisel; • teab Inglismaa reformatsiooni eripära; • seletab parlamentarismi ning modernse demokraatia kujunemist; • selgitab Suurbritannia tõusu juhtivaks koloniaalvõimuks; • analüüsib Suurbritannia ajaloo seoseid Euroopa ajalooga; • väärtustab Suurbritannia kultuuripärandit, teab tähtsamaid kultuuri- ja ajalooobjekte ning leiab nende kohta infot; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Magna Charta, puritaanid, õiguste bill, toorid ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Inglismaa enne normannide vallutusi. Keskaegne Inglismaa. Rooside sõda. Reformatsioon Inglismaal. Elizabeth I. Kuninga ja parlamendi vastasseis Charles I ajal. Kodusõja puhkemine, selle konfessionaalsed jooned. Cromwelli diktatuur. Restauratsioon. Isikuvabaduse ja parlamentarismi kindlustumine 17. sajandi lõpul ja 18. sajandil. Inglismaa tõus juhtivaks koloniaalvõimuks. Kuninganna Victoria ajastu. Parlamendireform. Iiri küsimus. Hiilgav isolatsioon välispoliitikas. Briti koloniaalimpeerium.

	<p>viigid, tööstusrevolutsioon;</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kes olid püha Patrick, William Vallutaja, Henry VIII, Elizabeth I, Cromwell, Victoria ja Richard I Lõvisüda, ning iseloomustab nende tegevust 	
Saksamaa	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab Karl Suure keisririiki; • teab Saksamaa partikularismi põhjusi ja reformatsiooni osa selles; • kirjeldab Preisimaa põhijooni, sh valgustusreformide; • iseloomustab Saksamaa ühinemist ja Saksa keisririigi arengut enne Esimest maailmasõda; • äärtustab Saksamaa kultuuripärandit, teab tähtsamaid kultuuri- ja ajaloo-objekte ning leiab nende kohta infot; • teab, kes olid Karl Suur, Karl V, Friedrich II, Otto von Bismarck, Otto Suur, Martin Luther ja Wilhelm II, ning iseloomustab nende 	<ul style="list-style-type: none"> • Karl Suure keisririik. Saksa Rahva Püha Rooma riik. Saksamaa partikularism. Kuurvürstid. Habsburgide valduste kasv Karl V ajal. Reformatsiooni mõju Saksamaa arengule. Kolmekümneaastane sõda. Brandenburgi-Preisimaa tõus. Friedrich II valgustatud absolutism. Preisimaa häving ja uuenemine. Rahvusluse tõus Saksamaal. 1848.–1849. aasta revolutsioon. Saksamaa ühendamine. Saksa keisririik enne Esimest maailmasõda.

	tegevust.	
Skandinaavia	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab Skandinaavia ajaloolise arengu sarnasust ja eripära võrreldes muu Euroopaga; • teab tähtsamaid poliitilisi arengusuundi Läänemere regioonis tervikuna, poliitiliste jõudude vahekorda ning selle muutumist; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid viikingid, normannid, varjaagid, ruunikiri, saaga, Valhalla; • väärtustab Skandinaavia maade kultuuripärandit, teab tähtsamaid kultuuri- ja ajaloo-objekte ning leiab nende kohta infot; • teab, kes olid Leif Eriksson, Knut Suur, Gustav I Vasa, Gustav II Adolf, Karl XI ja Karl XII, ning iseloomustab nende tegevust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Skandinaavia ühiskond varakeskajal. Viikingid. Ristiusustamine ja riikide teke. Skandinaavlaste muistne maailmapilt. Kalmari unioon. Luteri usu kindlustumine Skandinaavia maades. Rootsi suurvõimu ajastu Läänemere ruumis. Skandinaavia maade arengu põhijooni pärast Põhjasõda.
Bütsants ja Venemaa	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab õigeusu kiriku kujunemist Bütsantsis 	<ul style="list-style-type: none"> • Bütsantsi riik ja ühiskond pärast Lääne-Rooma langemist. Kreekakatoliku kiriku kujunemine. Bütsants ristsõdade ajastul.

	<p>ning Bütsantsi riigi ja ühiskonna põhijooni;</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab Venemaa ühiskonna arengu ja valitsemise eripära, püüdu euroopastumisele ning vastandumist Euroopale; • iseloomustab õigeusu mõju Venemaa arengule ja kultuurile ning seletab Moskva kui nn kolmanda Rooma kontseptsiooni; • kirjeldab Vene ekspansionismi põhisuundi ja tulemusi; • väärtustab Bütsantsi ja Venemaa kultuuripärandit, teab tähtsamaid kultuuri- ja ajaloo-objekte ning leiab nende kohta infot; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid patriarh, metropoliit, ikoon, kirillitsa, veetše, družina, opritsnina, vanausulised, dekabristid, slavofiilid, narodnikud; • teab, kes olid Justinianus, Rjurik, Vladimir Püha, Jaroslav Tark, Ivan III Suur, Ivan IV Julm, Peeter I, Katariina II, Aleksander I, Aleksander II, Aleksander III ja Nikolai II, ning iseloomustab nende tegevust. 	<p>Türgi ekspansiooni algus. Konstantinoopoli langemine. Slaavlased ja Kiievi riik. Keskaegne Novgorod. Venemaa Kuldhordi ülemvõimu all. Moskva kui nn kolmas Rooma. Ivan Julm ja opritsnina. Vene ekspansionism 16.–19. sajandil ning selle tulemused. Segaduste aeg ja Romanovite dünastia võimuletulek. Õigeusu kirik vaimuelu kujundajana. Kirikulõhe. Peeter I Venemaa euroopastajana. Katariina II valgustatud absolutism. Aleksander I reformid. 1812. aasta Vene-Prantsuse sõda. Detsembrimäss. Läänlased ja slavofiilid. Aleksander II ja pärisorjuse kaotamine. Terrorism. Narodniklus. Moderniseerimine, rahvuslus ja venestamine.</p>
--	---	---

<p>Ameerika Ühendriigid</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab Põhja-Ameerika inimasustuse kujunemist enne koloniseerimist; • teab ja seletab Ameerika Ühendriikide tekkimist ning valitsemise ajaloolisi juuri, eriti iseseisvussõja ja kodusõja tähendust ühiskonna arengule; • tunneb põhja, lõuna ja lääne eripära Ameerika ühiskonna arengus; • väärtustab Ameerika Ühendriikide kultuuripärandit, teab tähtsamaid kultuuri- ja ajaloo-objekte 33 ning leiab nende kohta infot; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid iseseisvusdeklaratsioon, farmerlus, abolitsionism; • teab, kes olid George Washington, Thomas Jefferson ja Abraham Lincoln, ning iseloomustab nende tegevust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Põhja-Ameerika koloniseerimine. Inglismaa ja Prantsusmaa rivaliteet Põhja-Ameerikas. Inglise kolooniate lahkulöömine ning Ameerika Ühendriikide iseseisvussõda. Poliitiline süsteem. Uute territooriumide hõlvamine läänes. Orjanduse küsimus. Lõuna ja põhja eripära. Kodusõda ja selle tagajärjed. Lõuna rekonstruktsioon. Tööstuslik tõus. Reformid majandusvabaduse tagamiseks ja sotsiaalsete olude parandamiseks.
-----------------------------	--	---